

Mieczysław Nasitowski

System rynkowy

Podstawy mikro- i makroekonomii
wydanie 7 redakcja naukowa Marek Garbicz

Wydawnictwo Key Text *KT*

System rynkowy

Podstawy mikro- i makroekonomii

Mieczysław Nasiłowski

System rynkowy

Podstawy mikro- i makroekonomii

Uaktualniające zmiany i uzupełnienia oraz nowa część piąta
(Kapitalizm XXI wieku: nowe zjawiska i procesy. Wyłanianie się nowego świata?)

Marek Garbicz

Wydawnictwo Key Text, Warszawa 2016

Wydanie siódme zmienione i uzupełnione
© Copyright by Wydawnictwo Key Text
Warszawa 1992, 1993, 1994, 1996, 2000, 2004, 2016

Redakcja naukowa wydania siódmego
prof. dr hab. Marek Garbicz

Projekt okładki
Maciej Lasota

Redakcja wydawnicza i korekta
Teresa Zwierzyńska-Bubałło (wydania 1–6)
Beata Wojtasik, Jadwiga Witecka (wydanie 7)

Redakcja techniczna
Jolanta Ugorowska (wydania 1–6)
Adam Wojtasik (wydanie 7)

ISBN 978-83-64928-02-4 (wersja drukowana)
ISBN 978-83-64928-03-1 (wersja elektroniczna)

Wydawnictwo Key Text sp. z o.o.
ul. Sokołowska 9/410, 01-142 Warszawa
tel. 22 632 11 36, 665 108 002
www.keytext.com.pl
wydawnictwo@keytext.com.pl

Spis treści

Przedmowa (<i>Marek Garbicz</i>)	13
Od autora (<i>Mieczysław Nasilowski</i>)	16

Część pierwsza

Wprowadzenie do ekonomii

1. Czym zajmuje się ekonomia	21
1.1. Definicja ekonomii i jej interpretacja	21
1.2. Modelowe ujęcie zagadnień ekonomicznych	23
1.3. Mikro- i makroekonomia	24
1.4. Polityka gospodarcza	25
1.5. Ekonomia pozytywna i normatywna	26
1.6. Podstawowe problemy wyboru ekonomicznego	28
1.7. Główne pytania ekonomiczne wymagające teoretycznych odpowiedzi	34
Pytania sprawdzające	36
2. Podstawowe podmioty w gospodarce rynkowej	39
2.1. Gospodarstwa domowe	40
2.2. Gospodarstwa rolne	41
2.3. Przedsiębiorstwa	42
2.4. Banki komercyjne	50
2.5. Giełda	54
2.6. Bank centralny	57
2.7. Instytucje państwowe	59
Pytania sprawdzające	60

Część druga

Mikroekonomia – kurs podstawowy

3. Mikroanaliza rynku	65
3.1. Czynniki kształtujące popyt	66
3.2. Zależność między popytem a ceną	67
3.3. Zależność między ceną a podażą	69

3.4. Stan równowagi i nierównowagi poszczególnych dóbr na rynku	71
3.5. Cena równowagi a cena maksymalna i minimalna	73
3.6. Negatywne skutki powszechnego regulowania cen przez państwo	76
3.7. Funkcje cen w gospodarce rynkowej	77
3.8. Cenowa elastyczność popytu i jej znaczenie ekonomiczne	79
3.9. Cenowa elastyczność podaży	89
3.10. Elastyczność dochodowa. Struktura wydatków i zmiana poziomu płacy realnej	92
3.11. Wpływ państwa na ceny za pośrednictwem podatku VAT	95
Pytania sprawdzające	96
Zadania	98
4. Teoria racjonalnego zachowania się konsumenta	100
4.1. Pojęcie użyteczności	100
4.2. Krzywa obojętności konsumenta	101
4.3. Graficzna ilustracja zmian poziomu dochodu konsumenta oraz proporcji cen nabywanych dóbr	104
4.4. Równowaga konsumenta	106
4.5. Efekt dochodowy przy obniżce cen i efekt substytucyjny przy zmianie relacji cen nabywanych dóbr	109
Pytania sprawdzające	110
Zadania	111
5. Analiza czynników produkcji	113
5.1. Krzywa produktu całkowitego a krzywe przeciętnej i krańcowej produktywności pracy	113
5.2. Wybór najbardziej efektywnej kombinacji czynników wytwórczych	116
5.3. Mechanizm kształtowania popytu na pracę i podaży pracy w warunkach doskonałej konkurencji	121
5.4. Czynniki kształtujące poziom i zróżnicowanie płac	127
Pytania sprawdzające	131
Zadanie	131
6. Teoria funkcjonowania przedsiębiorstwa	132
6.1. Pojęcie oraz składniki kosztów produkcji i zysku	132
6.2. Rodzaje kosztów i kształt ich krzywych w krótkim okresie	136
6.3. Maksymalizacja zysku w przedsiębiorstwie przy założeniu konkurencji doskonałej	141
6.4. Koszty przeciętne w długim okresie	146
6.5. Ceny rynkowe a długookresowe koszty wytwarzania w gałęzi w warunkach doskonałej konkurencji	148
6.6. Przedsiębiorstwa krańcowe w gałęzi w długim okresie	150
6.7. Maksymalizacja zysku przedsiębiorstwa monopolistycznego	151

6.8. Doskonałe zróżnicowanie cen w pełnym monopolu	156
6.9. Wpływ zmian poziomu kosztów i popytu na rozmiary wytwarzanej produkcji w pełnym monopolu	158
6.10. Model monopolu naturalnego	160
6.11. Przedsiębiorstwo na rynku konkurencji monopolistycznej	161
6.12. Złamana krzywa popytu w oligopolu	164
6.13. Różne formy konkurencji	167
Pytania sprawdzające	170
Zadania	173
7. Współczesne teorie przedsiębiorstwa	176
7.1. Menedżerskie teorie firmy	177
7.2. Teoria kosztów transakcyjnych	179
7.3. Teoria agencji	180
7.4. Teoria praw własności	181
8. Praktyczne metody oceny działalności przedsiębiorstwa	184
8.1. Bilans przedsiębiorstwa	185
8.2. Rachunek wyników	185
8.3. Analiza wskaźnikowa bilansu	187
8.4. Próg rentowności przedsiębiorstwa	191
8.5. Model dwóch progów rentowności przedsiębiorstwa	194
8.6. Strategia marketingowa firmy	196
8.7. Opcje jako najnowsza forma kontraktu	198
8.8. Podstawowe metody szacowania wartości aktywów przedsiębiorstwa w warunkach niepewności i ryzyka	199
Pytania sprawdzające	205
Zadania	206

Część trzecia

Makroekonomia – kurs podstawowy

9. Tworzenie i podział dochodu narodowego w systemie rynkowym	209
9.1. Proces tworzenia wartości dodanej i produkcji finalnej w gospodarce narodowej	209
9.2. Przepływy międzygałęziowe W. Leontiefa	212
9.3. Podstawowe kategorie produktu i dochodu narodowego	215
9.4. Ruch okrężny strumieni dochodów i wydatków	217
9.5. Ceny jako narzędzie agregacji dochodu narodowego	221
9.6. Zalety i wady kategorii dochodu narodowego	223
Pytania sprawdzające	225
Zadania	225

10. Podstawowe zależności agregatowe w ekonomii keynesowskiej	227
10.1. Inwestycje a oszczędności	227
10.2. Funkcja konsumpcji	231
10.3. Mnożnik inwestycyjny i jego wpływ na przyrost dochodu narodowego	233
10.4. Keynesowska funkcja inwestycji	237
10.5. Składniki globalnego popytu a poziom dochodu narodowego	239
Pytania sprawdzające	241
Zadania	242
11. Budżet i polityka fiskalna państwa	243
11.1. Rosnąca rola budżetu w rozwiniętych gospodarkach rynkowych	243
11.2. Deficyt i nadwyżka budżetowa	245
11.3. Podatki bezpośrednie i pośrednie	248
11.4. Zależność między stopą opodatkowania dochodów a wpływami do budżetu państwa	252
11.5. Sposoby finansowania deficytu budżetowego	255
11.6. Wpływ podatków i wydatków budżetu państwa na poziom wytwarzanego dochodu narodowego	258
11.7. Mnożnik zrównoważonego budżetu państwa	261
11.8. Możliwość finansowania deficytu budżetowego oszczędnościami	262
Pytania sprawdzające	263
Zadania	263
12. Spór o teorię równowagi ogólnej między ekonomią neoklasyczną a ekonomią keynesowską	265
12.1. Ogólny model zagregowanego popytu AD i zagregowanej podaży AS	265
12.2. Neoklasyczna teoria równowagi	268
12.3. Krytyka neoklasycznej teorii równowagi przez J.M. Keynesa	275
12.4. Porównawcza analiza makroekonomii keynesowskiej i neoklasycznej	277
12.5. Zawodność rynku	279
12.6. Zawodność państwa	281
Pytania sprawdzające	283
13. Pieniądz, rynek pieniężny, bankowość	285
13.1. Podstawowe funkcje pieniądza	286
13.2. Rodzaje pieniądza i struktura jego zasobów	288
13.3. Podstawowe składniki bilansu w bankach komercyjnych oraz w banku centralnym	290
13.4. Czynniki wyznaczające wielkość podaży pieniądza	292
13.5. Rezerwa obowiązkowa i mnożnik depozytowy	295

13.6. Mnożnik kreacji pieniądza i baza monetarna	298
13.7. Współzależności między popytem na pieniądź i podażą pieniądza a stopą procentową	299
13.8. Mechanizm kształtowania się kursu obligacji	304
13.9. Środki regulacji dopływu i odpływu pieniądza w obiegu	307
13.10. Możliwości oddziaływania banku centralnego na przebieg koniunktury gospodarczej kraju	310
13.11. Różne interpretacje zjawisk gospodarczych	311
Pytania sprawdzające	313
Zadania	314
14. Wahania koniunkturalne w gospodarce rynkowej	315
14.1. Pojęcie i fazy cyklu koniunkturalnego	315
14.2. Realistyczny opis faz cyklu koniunkturalnego	316
14.3. Przyczyny osłabienia ostrości wahań cyklicznych po II wojnie światowej	319
Pytania sprawdzające	320
15. Inflacja i bezrobocie	321
15.1. Zagrożenia towarzyszące rozwojowi gospodarki rynkowej	321
15.2. Teoretyczne podstawy różnych form bezrobocia	323
15.3. Społeczne skutki bezrobocia	328
15.4. Pojęcie, przyczyny i rodzaje inflacji	329
15.5. Monetarystyczna teoria inflacji	334
15.6. Krzywa Phillipsa	336
15.7. Krzywa Phillipsa w długim okresie	338
15.8. Hipoteza racjonalnych oczekiwań	340
15.9. Sposoby hamowania inflacji	342
15.10. Spór o interpretację inflacji	345
Pytania sprawdzające	346
16. Bilans płatniczy kraju i wymiana międzynarodowa	348
16.1. Struktura bilansu płatniczego kraju	348
16.2. Korzyści z otwarcia gospodarki narodowej	351
16.3. Teoria kosztów komparatywnych	352
16.4. Krótkookresowe skutki gospodarki otwartej	355
16.5. Długookresowe skutki gospodarki otwartej	358
16.6. Kursy walut i ich związki z bilansem płatniczym kraju	359
16.7. Mechanizm przywracania równowagi zewnętrznej w dłuższym okresie	363
16.8. Dopuszczalna granica zadłużenia kraju	367
Pytania sprawdzające	370
Zadania	371

17. Problemy gospodarcze krajów słabo rozwiniętych	373
17.1. Pojęcie wzrostu gospodarczego i rozwoju gospodarczego	373
17.2. Zróżnicowanie poziomów rozwoju gospodarczego współczesnego świata	374
17.3. Cechy charakterystyczne krajów słabo rozwiniętych	377
17.4. Trudności przewyciężenia niedorozwoju gospodarczego	379
Pytania sprawdzające	382

Część czwarta

Makroekonomia – kurs wyższy

18. Modelowe ujęcie równowagi ogólnej na rynku towarowym i rynku pieniężnym	385
18.1. Zależności między składnikami popytu globalnego a poziomem dochodu narodowego	385
18.2. Mechanizm transmisyjny między polityką pieniężną i polityką fiskalną a zmianami poziomu dochodu narodowego	387
18.3. Wpływ polityki pieniężnej na stopę procentową i poziom wytwarzanego dochodu narodowego	390
18.4. Wpływ polityki fiskalnej na stopę procentową i poziom wytwarzanego dochodu narodowego	393
18.5. Wpływ zmiany przeciętnego poziomu cen oraz stopy opodatkowania na poziom realnego dochodu narodowego ...	396
18.6. Bilans płatniczy w mechanizmie współzależności między stopą procentową a poziomem wytwarzanego dochodu narodowego	398
18.7. Różny stopień wrażliwości zmian stopy procentowej oraz dochodu narodowego na politykę pieniężną i politykę fiskalną	400
18.8. Model agregatowego popytu i agregatowej podaży w interpretacji nowej ekonomii keynesowskiej i nowej ekonomii klasycznej	403
Pytania sprawdzające	408
19. Teoria cyklu koniunkturalnego	410
19.1. Teoria cyklu koniunkturalnego M. Kaleckiego	411
19.2. Trend wzrostu gospodarczego	414
Pytania sprawdzające	416
20. Teorie wzrostu gospodarczego	417
20.1. Model wzrostu gospodarczego R. Harroda	418
20.2. Model wzrostu gospodarczego E. Domara	422
20.3. Wieloczynnikowa funkcja produkcji typu Cobba-Douglasa ...	426
20.4. Uwagi ogólne o różnych teoriach wzrostu gospodarczego	431
Pytania sprawdzające	434

Część piąta

Marek Garbicz**Kapitalizm XXI wieku: nowe zjawiska i procesy.
Wyłanianie się nowego świata?**

21. Kapitalizm w globalnym świecie	442
21.1. Globalizacja, jej źródła i zagrożenia	442
21.2. Kapitalizm w kleszczach kryzysów	445
21.3. Kłopoty z reprodukcją kapitału?	446
21.4. Deregulacja gospodarki a narastające nierówności dochodowe w krajach rozwiniętych	448
22. Finansjalizacja gospodarki	451
22.1. Podbój gospodarki przez świat finansów	451
22.2. Skąd tyle kapitału finansowego?	454
22.3. Skutki finansjalizacji gospodarki	457
23. Zmiany geopolityczne	460
23.1. Peryferie doganiają wysokorozwinięte centrum?	460
23.2. Unia Europejska i kryzys strefy euro	464
Posłowie (<i>Mieczysław Nasilowski</i>)	470
Indeks	472

Przedmowa

Książka *System rynkowy. Podstawy mikro- i makroekonomii* autorstwa profesora Mieczysława Nasiłowskiego już niemal od 25 lat służy czytelnikowi jako podręcznik, pozwalający zapoznać się z elementarzem współczesnej ekonomii. Autor tej książki miał niezwykły talent dydaktyczny, który demonstrował zarówno na swoich wykładach, cieszących się wielką popularnością, jak i pisząc podręczniki. Pozwalało mu to na przedstawianie nawet bardzo skomplikowanych kwestii w prosty i komunikatywny sposób. Także idea tego podręcznika była tak pomyślana, aby dostarczyć zainteresowanym materiał dydaktyczny w wersji łatwiejszej, nieprzesadnie przeładowanej matematyką, ale jednocześnie odpowiadającej współczesnym standardom nauczania ekonomii. Nie miał to być podręcznik dla zaawansowanych odbiorców, ale taki, z którego mogliby skorzystać wszyscy interesujący się zagadnieniami gospodarki rynkowej. Poza tym był to chyba pierwszy, a na pewno jeden z pierwszych, podręczników do ekonomii gospodarki rynkowej napisany przez polskiego autora po 1989 r., czyli po rozpoczęciu naszej transformacji ustrojowej. Fakt, że podręcznik cieszył się i nadal się cieszy zasłużonym zainteresowaniem u nabywców, mimo pojawienia się później wielu naśladowców, świadczy wymownie, że była to próba udana.

Nawet najlepsze podręczniki z ekonomii, po pewnym czasie jednak się starzeją i dezaktualizują. Książka M. Nasiłowskiego nie jest tu wyjątkiem, bo przecież od jej pierwszego wydania minęło prawie ćwierć wieku. I chociaż do kolejnych wydań autor wprowadzał poprawki i uzupełniał podręcznik, to jednak ostatnie wydanie ukazało się ponad 10 lat temu. Ekonomiczna sytuacja świata zmienia się bardzo szybko, mamy dziś do czynienia z całkiem nowymi zjawiskami i procesami. Sam autor nie może już wprowadzić żadnych zmian, bo niestety nie żyje od 2004 r. Dlatego Wydawnictwo poprosiło mnie o dokonanie niezbędnych korekt w tych miejscach podręcznika, które tego wymagają. Znam dobrze tę książkę, wielokrotnie ją polecałem moim studentom, przez wiele lat współpracowałem także z profesorem M. Nasiłowskim. Z tego względu podjąłem się zadania, tym bardziej że uważam ten podręcznik za wciąż użyteczny dla czytelnika.

W ostatnich 30–35 latach nastąpił ogromny rozwój ekonomii jako nauki. Pojawiły się lub rozwinęły takie kluczowe dziedziny współczesnej ekonomii lub jej nowoczesnej metodologii, jak teoria gier, ekonomia behawioralna i eksperymentalna, ekonomia instytucjonalna, ekonomia ewolucyjna oraz asymetria informacyjna, aby wymienić tylko niektóre najważniejsze. Skoro zatem nasza wiedza została w istotny sposób rozbudowana, byłby to argument za potrzebą radykalnej zmiany treści podręcznika. Jednak musimy kształcić naszych studentów zgodnie ze wspólnym, europejskim czy nawet światowym standardem. Poziom wiedzy polskiego studenta powinien być porównywalny do tego, co wynoszą ze szkół studenci z innych krajów. Nie wchodząc w tej chwili w analizę przyczyn takiej sytuacji, trzeba zauważyć, że podręczniki ekonomii na poziomie podstawowym, elementarnym pozostają od lat w zasadzie bez większych zmian. Standard światowy pozostaje nienaruszony, choć oczywiście jest on realizowany w różnych postaciach. W przypadku Systemu rynkowego o takiej właśnie książce mówimy. Zatem jakaś radykalna korekta tekstu M. Nasiłowskiego nie wydaje się potrzebna. Wciąż odpowiada ona, jak sądzę, zarówno wymaganiom rynku i potrzebom czytelników, jak i standardowi kształcenia. Nowe podejścia i nowe treści są natomiast obecne w wielu innych podręcznikach do zaawansowanej mikroekonomii i zaawansowanej makroekonomii.

Dlatego nie zdecydowałem się na wprowadzenie istotniejszych zmian w pierwszych czterech częściach książki. Zachowałem jej trzon, który obejmuje partie zatytułowane „Wprowadzenie do ekonomii”, „Mikroekonomia – kurs podstawowy”, „Makroekonomia – kurs podstawowy” oraz „Makroekonomia – kurs wyższy”. Ale pewne zmiany, także w tych częściach książki, wydawały mi się jednak konieczne. Po pierwsze, dotyczy to danych i informacji statystycznych. Podręcznik wydawany w 2016 r. musi zawierać dane względnie aktualne, stąd odpowiednie tabele statystyczne zostały uzupełnione. Niektóre inne informacje, np. dotyczące opodatkowania, zadłużenia, deficytów, były także nieaktualne. W tych miejscach wprowadziłem korekty i poprawki. Po drugie, w tym czasie pojawiły się nowe zjawiska, a inne zanikły. Na przykład zdecydowałem się usunąć fragment podręcznika poświęconego obrotowi czekowemu, jest to bowiem obecnie w polskiej gospodarce zjawisko niemal nieznanne. Podobnie nie wydaje się dziś potrzebne opisywanie jak funkcjonuje system sztywnych kursów walutowych, bo to w polskich warunkach przeszłość i lepiej pokazać przykład zmiany kursu walutowego w stosowanym dziś w Polsce reżimie płynnych kursów. W sumie jednak zmiany w czterech pierwszych częściach książki były niewielkie, korygujące.

Natomiast napisałem zupełnie na nowo ostatnią część książki, zmieniając także tytuł tej części. Nowa, piąta część książki, którą zatytułowałem „Kapitalizm XXI wieku: nowe zjawiska i procesy. Wyłanianie się nowego świata?”

próbuje pokazać nowe problemy światowej gospodarki, jakie pojawiły się mniej więcej z początkiem wieku. Dotyczy to zjawiska globalizacji współczesnej gospodarki, gwałtownych zmian w układzie sił ekonomicznych, których spektakularnym obrazem jest awans Chin do pozycji ekonomicznego mocarstwa, czy wreszcie wszechogarniającą finansjalizację świata ekonomii. Wszystkie te zjawiska są albo zupełnie nowe, albo ich skala nie ma precedensu w przeszłości. Globalizacja narasta oczywiście stopniowo, w miarę jak obniżają się koszty transportu i informacji, ale dopiero od czasu rewolucji informatycznej mamy nową jakość. Uznałem za wskazane pokazać nie tylko same źródła globalizacji, lecz także skutki. Wskazuję także na nową sytuację, potencjalnie kryzysową, w jakiej znalazł się współczesny kapitalizm w globalnym świecie.

Są także dwa zupełnie nowe procesy, które wymagały bardziej rozwiniętego omówienia. Jeden – to wyraźne przyspieszenie tempa wzrostu krajów peryferyjnych. Pokazuję, że jest to dramatyczne odwrócenie dotychczasowej ponad 150-letniej tendencji, kiedy to świat rozwinięty cały czas zwiększał dystans rozwojowy. Przeprowadzam wstępną dyskusję, czy i na ile ten proces doganiania (konwergencji) jest zjawiskiem trwałym. Druga kwestia, z zaskakującą konsekwencją pomijana w podręcznikach, a którą się zajmuję ze względu na ich wagę, to niezwykła ofensywa finansów na sferę realną. Wskazuję, jak poważne ma to konsekwencje, stwarzając warunki do występowania kryzysów, spowalniania tempa wzrostu, pogłębiania się wewnętrznych nierówności dochodowych i majątkowych.

W ostatnim fragmencie części piątej zostały omówione kwestie integracji gospodarczej na przykładzie Unii Europejskiej. Uznałem także za potrzebne naświetlenie przyczyn i charakteru kryzysu strefy euro.

Nowa, piąta część książki ma trochę odmienny charakter niż jej wcześniejsze partie. To nie jest wyłącznie referowanie mocnych ustaleń naukowych. Moje rozważania mają tu po części charakter hipotetyczny, zawierają wiele elementów prognoz i przewidywań. Trudno tego uniknąć, podejmując wyżej wymienione kwestie, bo mówimy o zagadnieniach nowych, dopiero dziejących się, o niejasnych do końca konsekwencjach. Mimo to warto, aby czytelnik mógł zapoznawać się także z dyskusyjnymi punktami widzenia. Będzie to rodzaj inspiracji intelektualnej. Nawet gdyby miał nie zgadzać się z autorem podręcznika.

Marek Garbicz
Warszawa, lipiec 2016

Od autora*

Podręcznik *System rynkowy. Podstawy mikro- i makroekonomii* jest szóstym wydaniem zmienionym i uzupełnionym. Jego pierwotna wersja ukazała się w 1992 r., zaś od ostatniego wydania upłynęły już cztery lata.

Własne doświadczenia dydaktyczne, jak również życzliwe uwagi kolegów wykładających ekonomię, a także samych studentów skłoniły mnie do rozszerzenia i pogłębienia wykładu z poprzednich wydań w latach 1994, 1996 i 2000. Duża popularność, jaką cieszy się podręcznik wśród studentów różnych uczelni, zobowiązała mnie do dalszego aktualizowania i poszerzania treści odpowiadających realizowanemu programowi nauczania ekonomii na wyższych uczelniach ekonomicznych.

Wszystkie trudne problemy teorii ekonomii nadal starałem się przedstawić możliwie przystępnie i przejrzysto, zachowując przy tym naukowy poziom rozważań. Wszędzie, gdzie było to tylko możliwe i uzasadnione, starałem się nawiązać do realiów polskiej gospodarki, tak by wykładana teoria służyła lepszemu zrozumieniu budowy nowoczesnej gospodarki rynkowej w Polsce, a nie była jedynie rodzajem intelektualnego ćwiczenia na tematy ekonomiczne.

Oprócz kursu podstawowego z mikro- i makroekonomii, podręcznik zawiera również bardziej rozwinięty wykład z makroekonomii na kursie wyższym. Zaczyna się on od podsumowania wiedzy zdobytej z wykładów makroekonomii na kursie podstawowym i znacznego jej pogłębienia na podstawie modelu *IS-LM*, uogólniającego współzależności zachodzące na rynkach: towarowym, pieniężnym i dewizowym. Do wyższego kursu makroekonomii wprowadzam bardziej rozbudowany wykład na tematy teorii wzrostu gospodarczego i cyklu koniunkturalnego, tylko w niewielkim stopniu uwzględnianych w podręcznikach autorów zachodnich. Dynamiczne ujęcie wzrostu dochodu

---

* Prof. dr hab. Mieczysław Nasiłowski zmarł 16 września 2004 r.

W obecnej edycji Wydawnictwo postanowiło pozostawić niezmienny wstęp *Od autora* przygotowany przez Profesora w sierpniu 2004 r.

narodowego stanowi istotne uzupełnienie statycznej analizy dominującej przy nauczaniu ekonomii na kursie podstawowym.

W celu zbliżenia teoretycznego wykładu ekonomii do realiów współczesnego świata trzy rozdziały podręcznika poświęciłem przemianom instytucjonalnym w świecie po II wojnie światowej. Dotyczą one: międzynarodowych instytucji finansowych i ich polityki pieniężnej, integracji europejskiej i skutków wejścia Polski do Unii Europejskiej oraz społecznej gospodarki rynkowej, powstałej w Niemczech i stosowanej w wielu innych krajach europejskich.

Rozważaniami zawartymi w podręczniku próbuję zainteresować szerokie grono Czytelników ekonomią zarówno na niższym, jak i na wyższym poziomie abstrakcji naukowej. W pierwszym przypadku wykorzystuję bogaty materiał faktograficzny w celu przybliżenia analizy ekonomicznej do realiów współczesnej gospodarki rynkowej i wskazania na możliwość istnienia różnych rozwiązań systemowych. W drugim zaś posługuję się modelowym ujęciem opartym na określonych założeniach upraszczających. Tworzy ono syntezę uogólniającą związki i współzależności występujące między różnymi zjawiskami i uczy usystematyzowanego, logicznego myślenia ekonomicznego.

W całym wykładzie analizuję pięć podsystemów: rynku towarowego, rynku pracy, rynku pieniężnego, rynku kapitałowego oraz rynku walutowego, między którymi występują stałe związki i współzależności. Na każdym z tych rynków działa uniwersalne prawo popytu i podaży, które pozostaje w ścisłym wzajemnym związku między ceną, płacą, stopą procentową, kursem papierów wartościowych oraz kursem wymiennym walut. Wyjaśnienie tych związków i ich wpływu na decyzje podmiotów gospodarczych jest głównym celem prezentowanego wykładu z mikro- i makroekonomii. Dla podkreślenia tej ważnej myśli przewodniej nazwałem swój podręcznik *System rynkowy*, gdyż tylko systemowe podejście do analizowanych zjawisk ekonomicznych czyni zdobywaną wiedzę praktycznie bardziej użyteczną. Zawsze staram się podkreślać ważną dla ekonomisty sentencję, że **w gospodarce rynkowej nie ma zjawisk jedno-przyczynowych**. Każde zjawisko i każda podejmowana decyzja ma rozległe ukierunkowania i tylko wszechstronne naświetlenie złożoności zjawisk ekonomicznych pozwala zrozumieć, dlaczego teoria ekonomii nie może być nauką zbyt prostą, sprowadzaną do haseł, definicji i zwykłych opisów rzeczywistości. Dlatego położyłem duży nacisk na analityczny charakter wykładu w celu rozwinięcia pośrednich ogniw rozumowania między tezą wyjściową a końcowym rezultatem badawczym.

Wiedza, jaką tu prezentuję, jest zbiorowym dorobkiem myśli ekonomicznej od końca XIX w. aż do czasów najnowszych. W podręczniku teorii ekonomii nie zachodzi więc potrzeba odwoływania się do źródeł, jak czynimy to z reguły przy podręcznikach z historii myśli ekonomicznej. Zawsze jednak je-

steśmy wdzięczni tym, którzy pomogli nam w logiczny i przystępny sposób uporządkować niełatwą przecież wiedzę ekonomiczną. Przed wszystkim za wdzięczam to w niemałym stopniu kolegom z Katedry Teorii Systemu Rynkowego przy Kolegium Zarządzania i Finansów SGH. Wśród nich pragnę imieniem wyróżnić prof. dr. hab. Marka Garbicza, który często pomagał mi w rozwikłaniu trudnych problemów i sugerował ich zgrabną modelową prezentację.

Składając wszystkim serdeczne podziękowania za ich życzliwą i konstruktywną krytykę, pragnę podkreślić, iż pełna odpowiedzialność za wyrażone poglądy i sposób ich prezentacji spoczywa wyłącznie na autorze.

Część
pierwsza

Wprowadzenie do ekonomii

Czym zajmuje się ekonomia

Studiujący ekonomię stawia zazwyczaj pytanie: co jest przedmiotem jej badań? Nie istnieje taka definicja ekonomii, która mogłaby być powszechnie akceptowana i obejmowałaby wszystkie problemy, jakimi zajmowały się w przeszłości różnorodne szkoły i kierunki myślenia ekonomicznego. Każda z tych szkół różnie, a nieraz wręcz odmiennie, formułowała przedmiot swoich zainteresowań, zwracając uwagę na rozmaite aspekty działalności gospodarczej człowieka. O ile w początkach rozwoju tej nauki zwrócono większą uwagę na społeczne aspekty ludzkiego gospodarowania, co miało usprawiedliwiać przymiotnik „polityczna” przy nazwie „ekonomia”, o tyle od 1871 r. zainteresowanie badaczy przesunęło się wyraźnie w kierunku budowania teorii racjonalnych wyborów dokonywanych przez różne podmioty gospodarcze. W latach dwudziestych XX w. stopniowo rezygnowano z nazwy „political economy” i zastąpiono ją nazwą „economics”.

1.1. Definicja ekonomii i jej interpretacja

W podręcznikach zachodnich najczęściej definiuje się ekonomię jako naukę zajmującą się badaniem zachowania podmiotów gospodarczych w dziedzinie wykorzystania ograniczonych środków, które mogą być w rozmaity sposób zastosowane w sferze produkcji, podziału, wymiany i konsumpcji.

W badaniach tych stara się ona ustalić określone prawidłowości ekonomiczne, którym często nadaje się rangę obiektywnych praw ekonomicznych.

Najistotniejszym elementem tego ustalenia jest stwierdzenie, że środki stojące do dyspozycji zarówno poszczególnego podmiotu gospodarczego, jak

i całego społeczeństwa są **ograniczone**. Każde społeczeństwo, nawet to najbogatsze, żyje w świecie rzadkości. Ludzie bowiem stale chcą konsumować więcej niż są w stanie wytworzyć.

Pojęcie **rzadkości** odnosi się do luki między ogólną sumą dóbr i usług, których ludzie potrzebują, aby zaspokoić swoje różnorodne potrzeby, a możliwościami ich wytworzenia. Gdyby nie występowało zjawisko rzadkości, nie byłoby powodów do studiowania ekonomii, a więc poszukiwania odpowiedzi na pytania: co, jak, ile i dla kogo wytwarzać, aby uzyskać największą efektywność ekonomiczną.

W drugiej części tego stwierdzenia zwraca się uwagę, że **ograniczone środki mogą być zastosowane w rozmaity sposób**. Gdyby dobra i usługi zawsze były wytwarzane za pomocą tylko jednej metody i gdyby zawsze stosowano te same środki, wówczas nie występowałby problem wyboru. W rzeczywistości zawsze istnieje do dyspozycji wiele różnych metod. Ten sam produkt może być wytworzony za pomocą różnych narzędzi, przy użyciu różnych surowców, materiałów, komponentów itp. Mówimy więc o alternatywnym zastosowaniu środków materialnych i finansowych. Mogą one być przez ich właściciela lub dysponenta skierowane albo tu, albo gdzie indziej. Część środków może być skierowana na osiągnięcie jednych celów, a pozostała część na osiągnięcie innych celów. Nie można natomiast tych samych środków skierować równocześnie do różnych dziedzin i osiągać różne cele, podobnie jak człowiek nie może jednocześnie przebywać w dwóch różnych miejscach.

Każdy podmiot gospodarczy dysponujący określonymi środkami stara się rozdzielić je tak, aby uzyskać z tego tytułu najwyższe efekty ekonomiczne i w ten sposób możliwie najlepiej osiągać swoje cele. Rozdział czy też rozdysonowanie środków pomiędzy różne konkurujące cele nazywa się w ekonomii **alokacją**. Dla gospodarstwa domowego tym celem jest maksymalizacja użyteczności nabywanych dóbr, czyli maksymalizacja płynącego stąd zadowolenia. Dla przedsiębiorstwa podstawową funkcją celu jest maksymalizowanie zysku z działalności gospodarczej.

Można więc najkrócej powiedzieć, że ekonomia stawia sobie za cel **sformułowanie teorii racjonalnego gospodarowania rzadkimi środkami, mającymi alternatywne zastosowanie**. Z pełną racjonalnością mamy wówczas do czynienia, gdy znajdziemy optymalną alokację środków, czyli najlepszą z możliwych. Z danego zasobu środków uzyskuje się wówczas maksymalne efekty bądź też dane efekty mogą być osiągnięte za pomocą najmniejszego nakładu środków. Teoria ekonomii pokazuje więc stany idealne lub rozwiązania najlepsze i w tym sensie wskazuje drogę lub metodę postępowania podmiotom gospodarczym, co umożliwia maksymalizowanie przez nie funkcji celu bądź minimalizowanie ponoszonych nakładów.

Podstawowe podmioty w gospodarce rynkowej

Gospodarka rynkowa jest systemem bardzo złożonym. Składa się on z milionów różnych podmiotów, jak gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa wytwarzające towary lub świadczące usługi, instytucje finansowe, administracja państwowa oraz władze lokalne.

Podmiotem nazywamy określoną formę organizacji, która podejmuje samodzielne decyzje, kierując się własnym interesem i związanym z tym ryzykiem.

Ryzyko nietrafnych decyzji naraża dany podmiot na określone straty i skłania do ostrożności wyboru spośród wielu rozwiązań możliwych.

Wszystkie wymienione podmioty są ze sobą powiązane za pośrednictwem rynku. **Rynek jest formą więzi** między producentami, między producentami a gospodarstwami domowymi, między producentami i gospodarstwami domowymi a różnymi instytucjami finansowymi, między instytucjami finansowymi a bankiem centralnym i między wszystkimi wymienionymi podmiotami a władzami centralnymi oraz władzami lokalnymi. Więzy te urzeczywistniają się za pośrednictwem cen rynkowych, płac i innych form wynagrodzeń, kredytów i procentów, papierów wartościowych i płynących z nich dochodów, podatków, opłat skarbowych, kar pieniężnych, subwencji, rent, emerytur, zasiłków itp. Gospodarka rynkowa rozwinęła ogromną różnorodność form towarowo-pięniężnych, tworzących jednolity mechanizm funkcjonujący według określonych praw ekonomicznych. Na tym rynku kształtują się ceny dóbr i usług, ceny pracy, ceny kapitału, ziemi i wszystkich innych czynników produkcji. Te ceny wywierają wpływ na decyzje ekonomiczne wszystkich podmiotów gospodarczych, wywołują określoną reakcję konsumentów i producentów. Na rynku bowiem dokonuje się wymiana między kupującymi i sprzedającymi.

Zachowanie podmiotów gospodarczych wynika także z występowania ograniczeń realnych oraz ograniczeń regulacyjnych. **Ograniczenia realne** są określone przez warunki przyrodnicze, zasoby pieniężne, kapitałowe i ka-

drowe, wymagania technologiczne oraz popyt konsumpcyjny ludności. **Ograniczenia regulacyjne** są zwyczajowo lub prawnie ustalonymi normami postępowania.

Zanim zajmiemy się analizą zachowania różnych podmiotów gospodarczych, zapoznajmy się najpierw z ich charakterystyką.

2.1. Gospodarstwa domowe

Pojęcie „konsument” będziemy identyfikować z gospodarstwem domowym.

Gospodarstwo domowe jest dobrowolnym związkiem ludzi wspólnie zamieszkujących i podejmujących decyzje finansowe dotyczące sposobu zarabkowania i wydawania zarobionych pieniędzy.

W Polsce jest około 12,5 mln gospodarstw domowych, w tym 84% to gospodarstwa wieloosobowe i 16% gospodarstwa jednoosobowe, aż 67% tych gospodarstw funkcjonuje w miastach, a 33% na wsi.

Z punktu widzenia teorii ekonomii można pominąć fakt, czy decyzje podejmowane są wspólnie, indywidualnie, czy też pod dyktando głowy rodziny.

Warunkiem istnienia gospodarstwa domowego jako jednostki konsumpcyjnej jest praca zarobkowa przynajmniej jednego z jego członków lub inne źródła dochodów. Członkowie rodzin **sprzedają na rynku pracy swoje usługi**, traktowane przez przedsiębiorstwa jako ich osobowe czynniki produkcji i w zamian za świadczone usługi, odpowiednio do posiadanych kwalifikacji i zajmowanego stanowiska, otrzymują **określone dochody**.

Dochody te w olbrzymiej większości są wydawane na bieżącą konsumpcję, tzn. na zakup żywności, opłacenie mieszkania i kosztów jego eksploatacji, kupno odzieży i obuwia, opłacenie usług zdrowotnych, kulturalnych, wypoczynkowych, na zakup używek i od czasu do czasu na zakup dóbr konsumpcyjnych trwałego użytkowania (meble, pralka, lodówka, telewizor, wideo, samochód itp.). Pewna część bieżących dochodów rodziny jest oszczędzana w banku w celu dokonania poważniejszych zakupów w przyszłości (np. domu, samochodu), zabezpieczenia się przed trudnymi do przewidzenia wydatkami (choroba, śmierć), przekazania w spadku dzieciom itp.

Część zaoszczędzonych dochodów może być lokowana w papierach wartościowych w formie obligacji państwowych przynoszących stały dochód lub w formie akcji spółek przynoszących zmienną w czasie dywidendę, która jest formą udziału akcjonariuszy w zyskach spółki akcyjnej.

Część
druga

Mikroekonomia

– kurs podstawowy

Mikroanaliza rynku

Rynek jest formą poziomych więzi między różnymi podmiotami gospodarczymi i konsumentami próbującymi sprzedać i kupić towar. Między przedsiębiorcami toczy się nieustannie konkurencja. Za jej pośrednictwem uczestnicy rynku, dążąc do realizacji swych interesów, próbują przedstawić korzystniejsze od innych oferty pod względem ceny, jakości wyrobu, jego wyglądu, opakowania, uprzejmości obsługi klienta itp. w celu wywarcia wpływu na korzystne zawarcie transakcji kupna-sprzedaży.

Z punktu widzenia makroekonomii rynek jest tą sferą ludzkiej działalności gospodarczej, w której łączna podaż styka się z łącznym (albo globalnym) popytem. Stąd wynikają określone skutki dla przeciętnego poziomu cen, zysków, rozmiarów i struktury zapotrzebowania oraz produkcji.

Możemy także mówić o rynku ograniczonym do jakiejś grupy towarów. Na przykład rynek żywnościowy jest szczególnego rodzaju sumą czy też agregatem podaży artykułów żywnościowych i popytu indywidualnego: jaroszy i mięsożerców, ubogich, średnio zamożnych i bogatych, wysokich i niskich, grubasów i chudych, mężczyzn i kobiet itp.

W życiu codziennym rynek jest postrzegany jako nieskończenie duża liczba rynków indywidualnych na poszczególne rodzaje dóbr, które są przedmiotem zainteresowania nabywców. Każde z tych dóbr ma różną klientelę, do której różnymi sposobami stara się dotrzeć producent i sprzedawca.

Cechą charakterystyczną rynku, niezależnie od tego, jakiej grupy towarów dotyczy, jest to, że doprowadza on do kontaktu kupujących i sprzedających, w wyniku czego kształtuje się określona cena. Cena ta wywiera wpływ zarówno na decyzje konsumentów, jak i producentów. Zadaniem teorii ekonomii jest zbadanie prawidłowości w zachowaniu się konsumentów i reakcji producentów wobec zmiennych informacji napływających z rynku.

3.1. Czynniki kształtujące popyt

Popyt na określone dobro nie jest równoznaczny z pragnieniem lub potrzebą, które z reguły są nieograniczone.

Popyt to takie zapotrzebowanie na dane dobro, za które nabywca gotowy jest zapłacić ustaloną na rynku cenę, dysponując do tego celu odpowiednią sumą dochodu pieniężnego.

Z tej definicji wynika, że popyt jest nie tylko funkcją ceny danego dobra, lecz także funkcją wysokości dochodu, jakim nabywca rozporządza.

Do zaspokojenia tej samej lub bardzo zbliżonej potrzeby mogą służyć różne dobra, które są względem siebie **substytucyjne**, czyli mogą się wzajemnie zastępować. Konsument rozporządzający ograniczonym dochodem bierze pod uwagę poziom i relacje cen towarów substytucyjnych względem siebie. Dotyczy to przede wszystkim różnych gatunków tej samej grupy towarów, np. wędlin, butów, ubrań, serów. Gdy ceny tych towarów rosną i wzrost cen nie jest skompensowany w całości wzrostem dochodu nominalnego, wówczas ludzie o niższych dochodach kupują więcej tańszych gatunków, a mniej droższych. Rezygnują ponadto z części wydatków na kulturę lub turystykę, aby podtrzymać w ten sposób dotychczasowy poziom spożycia artykułów żywnościowych.

Wiele dóbr ma charakter **komplementarny**, czyli wzajemnie się uzupełniająca. Jeśli z jakichś względów rośnie popyt na samochody, to wraz z tym należy przypuszczać, że wzrośnie popyt na benzynę, oleje, części zamienne, usługi naprawcze itp.

Nabywca dokonuje wyboru spośród wielu dóbr dostępnych na rynku, kieruje się także swymi **indywidualnymi preferencjami**, czyli upodobaniami, gustami wynikającymi z tradycji, zwyczajów, naśladownictwa, mody itp. oraz innymi czynnikami związanymi z poziomem kultury, wykształceniem, pochodzeniem społecznym i środowiskowym. Jego upodobania kształtują się pod wpływem reklamy w telewizji, w radiu, w kinie, w prasie i na publicznych pokazach. Wmawia się konsumentowi, że nabycie reklamowanego towaru spełni jego marzenia i najlepiej zaspokoi jego potrzeby.

Tych kilka przykładów wskazuje, że **popyt na dany towar jest funkcją wielu zmiennych:**

- wysokości realnych dochodów,
- poziomu ceny danego dobra,
- poziomu cen dóbr substytucyjnych i komplementarnych,
- oczekiwań zmian cen i dochodów,

4

Teoria racjonalnego zachowania się konsumenta

Fundamenty teorii racjonalnego postępowania konsumenta stworzył w drugiej połowie XIX w. angielski ekonomista William S. Jevons (1835–1882). Jednocześnie zapoczątkował on w swojej książce *Zasady ekonomii politycznej* (1871 r.) tzw. rachunek marginalny odniesiony do pojęcia użyteczności krańcowej. Pomysł ten w latach późniejszych wykorzystano do sformułowania zarówno pojęcia produktywności krańcowych różnych czynników produkcji, jak i pojęcia kosztów i utargów krańcowych. Stało się to punktem wyjścia zbudowania teorii racjonalnego funkcjonowania przedsiębiorstwa. Przyczyniło się ponadto do szybkiego rozwoju nauki ekonomii, określonej mianem ekonomii neoklasycznej, szeroko omawianej w podręcznikach akademickich. Charakteryzuje się ona daleko posuniętą formalizacją wykładu, wynikającą z logiki zbudowanej na przyjętych założeniach upraszczających rzeczywiste procesy zachodzące w gospodarce rynkowej.

Teoria racjonalnego zachowania się konsumenta pozwala nam rozwinąć i lepiej wyjaśnić ten aspekt prawa popytu konsumpcyjnego, który wiąże się z wpływem cen i dochodów na podejmowane decyzje konsumenta. Podstawą teorii wyboru racjonalnej struktury zakupów przez konsumenta stała się początkowo teoria użyteczności.

4.1. Pojęcie użyteczności

Użyteczność to suma zadowolenia, jaką daje konsumentowi posiadanie danego dobra.

Dobro jest tym użyteczniejsze, im intensywniej zaspokaja określoną potrzebę. W miarę zaspokajania potrzeb tracą one na intensywności. Człowiek z reguły dąży przede wszystkim do zaspokojenia najbardziej intensywnych po-

trzeb, jak wyżywienie, odzież, mieszkanie, jego wyposażenie itp. Dopiero po ich zaspokojeniu pojawiają się potrzeby wyższego rzędu związane z komfortem życia, kulturą, rozrywką itp. Hierarchia potrzeb bywa więc różna.

Zwolennicy teorii użyteczności formułują na tej podstawie ogólną psychologiczną prawidłowość, zgodnie z którą w miarę wzrostu zapasu lub spożycia jakiegoś dobra jego użyteczność całkowita rośnie wolniej niż wzrasta zapas.

Sformułowanie pojęcia użyteczności całkowitej stanowi punkt wyjścia sformułowania pojęcia użyteczności krańcowej.

Użyteczność krańcowa jest stosunkiem przyrostu użyteczności całkowitej do przyrostu konsumpcji lub zapasu dobra.

Prawo malejącej użyteczności krańcowej informuje, że zadowolenie z pierwszej konsumowanej jednostki dobra jest znacznie większe aniżeli z kolejnej, następnej jednostki. W rezultacie przyrosty zadowolenia z konsumpcji, mierzone jako użyteczność marginalna, zmniejszają się wraz ze wzrostem ilości konsumowanego dobra.

4.2. Krzywa obojętności konsumenta

Tradycyjna teoria użyteczności zakładała, że konsument potrafi dokładnie mierzyć (wartościować) użyteczność całkowitą oraz użyteczność krańcową nabywanych i konsumowanych dóbr i porównywać je z użytecznością pieniądza wydawanego oraz z cenami nabywanych dóbr. Udowodniono, że maksymalne zadowolenie z konsumpcji określonych dóbr konsument osiąga wówczas, gdy stosunek użyteczności krańcowych konsumowanych dóbr zrównuje się z relacjami cen tych dóbr. Ta sytuacja wyrażała stan równowagi konsumenta.

Współczesna teoria zachowania się konsumenta opiera się na **uporządkowanym systemie preferencji** konsumowanych dóbr. Preferencje te są ilustrowane za pomocą **krzywych obojętności**¹ o różnym możliwym nachyleniu i ograniczeniu analizy do dwóch dóbr substytucyjnych.

Krzywa obojętności przedstawia wszystkie kombinacje dwóch dóbr, które dla konsumenta są obojętne. Oznacza to, że każda z tych kom-

¹ Za intelektualnego ojca koncepcji użyteczności uważa się Hermana Gossena (1810–1858), a za twórców koncepcji krzywych obojętności Francisca Y. Edgewortha (1845–1926) oraz Vilfreda Pareto (1848–1923).

Analiza czynników produkcji

Po zapoznaniu się z podstawami teorii rynku towarowego oraz równowagi konsumenta zajmiemy się obecnie analizą **zachowania się producenta**. Producenci w swojej gospodarczej działalności posługują się różnymi czynnikami produkcji – kapitałem i pracą. Kapitał występuje w różnych formach. W tym rozdziale będzie nas interesowała jedynie forma rzeczowa w postaci maszyn i urządzeń produkcyjnych. Praca może występować w postaci najemnej oraz własnej pracy przedsiębiorcy. Tutaj interesować nas będzie zależność między płacą realną, popytem na pracę najemną ze strony przedsiębiorców i podażą pracy.

Zbadanie zależności między cenami czynników produkcji a ich zastosowaniem w przedsiębiorstwie stworzy podstawy do analizy kosztów, zysków i zachowania się przedsiębiorców. Punktem wyjścia będzie analiza produktywności pracy.

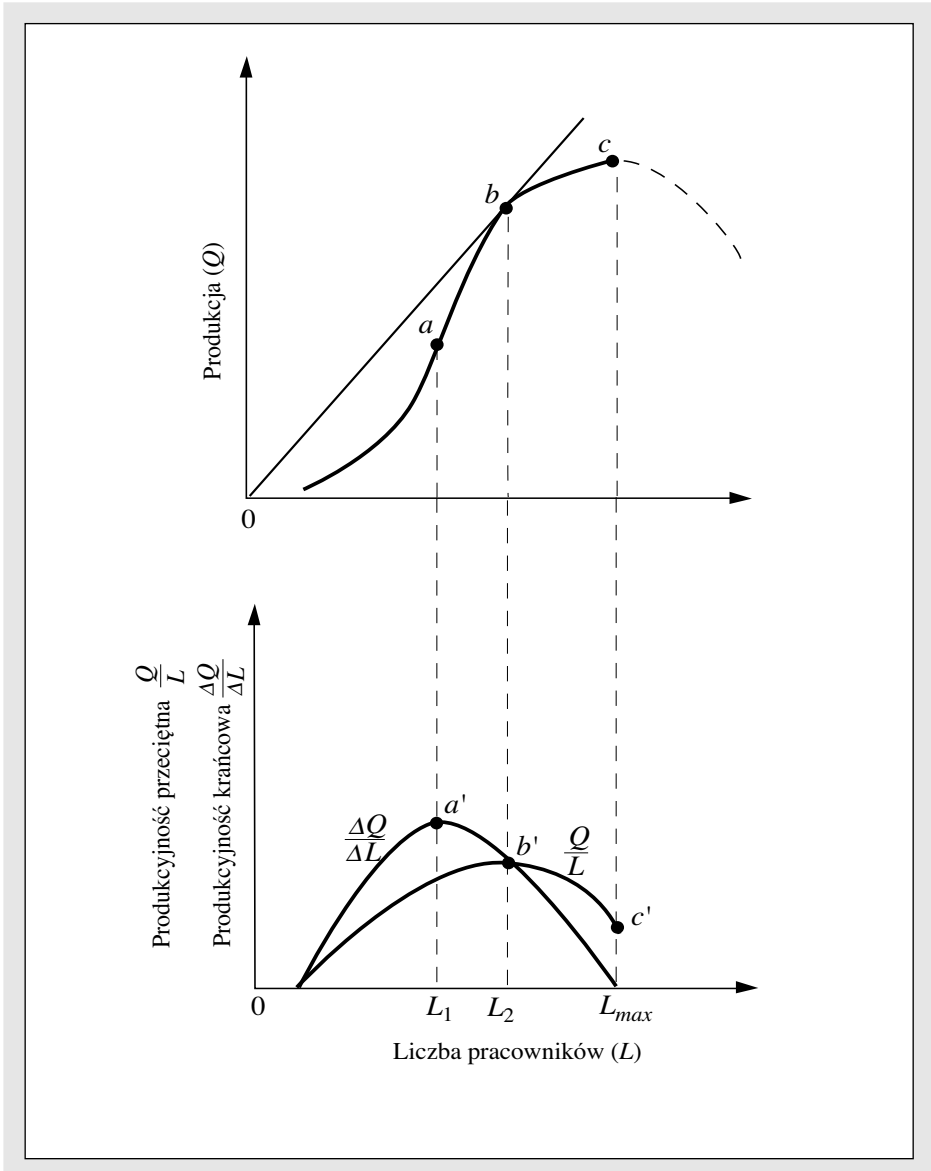
5.1. Krzywa produktu całkowitego a krzywe przeciętnej i krańcowej produktywności pracy

Analiza **produktywności pracy** opiera się na podstawowym założeniu, że zasób kapitału produkcyjnego w przedsiębiorstwie jest stały, natomiast zatrudnienie pracowników w tym zasobie kapitału jest zmienne. Przy tym założeniu funkcjonalna zależność między wzrostem produkcji a wzrostem zatrudnienia jest prezentowana w postaci wykresów (rysunek 5.1).

Krzywa produktu całkowitego zaczyna się na osi nakładów czynnika zmiennego L w pewnej odległości od początku układu współrzędnych. Zawsze musi istnieć pewna minimalna liczba zatrudnionych pracowników, aby możliwe było obsłużenie maszyn i urządzeń produkcyjnych (jako czynników stałych) i uruchomienie produkcji.

Rysunek 5.1

Krzywa produktu całkowitego i jej wpływ na kształt krzywych przeciętnej i krańcowej produktywności pracy

Zwiększając stopniowo liczbę zatrudnionych pracowników L , produkcja całkowita Q do punktu a rośnie więcej niż proporcjonalnie w stosunku do wzrostu czynnika zmiennego L . W punkcie a następuje przegięcie funkcji produkcji i od tego momentu produkcja Q rośnie mniej niż proporcjonalnie w stosunku do wzrostu zatrudnienia L . W punkcie c produkcja osiąga swoje

Teoria funkcjonowania przedsiębiorstwa

Teoria funkcjonowania przedsiębiorstwa jest najważniejszą częścią składową mikroekonomii. Obejmuje ona szczegółową analizę czynników i kosztów produkcji w krótkim i długim okresie oraz kryteria maksymalizacji zysku w warunkach doskonałej, niedoskonałej i monopolistycznej konkurencji. Maksymalizację zysku osiąga się zarówno na drodze najtrafniejszej kombinacji czynników wytwórczych, w wyniku której minimalizuje się koszty na jednostkę produkcji, jak i w wyniku najwłaściwszego dostosowania podaży do efektywnego popytu na rynku. Na tej podstawie poszukuje się rozwiązań optymalnych, tzn. najlepszych ze wszystkich istniejących możliwości.

Zacznijmy od pojęć podstawowych z zakresu kosztów i zysku, na których opiera się większość empirycznych i teoretycznych analiz w ekonomii.

6.1. Pojęcie oraz składniki kosztów produkcji i zysku

Koszty własne obejmują różnego rodzaju **wydatki** związane z funkcjonowaniem przedsiębiorstwa i wytwarzaniem określonej wielkości produkcji. Można je podzielić na trzy grupy. Są to:

- wydatki materialne,
- wydatki osobowe,
- wydatki finansowe.

Wydatki materialne dotyczą zużywanych w produkcji materiałów, surowców, półproduktów, komponentów, paliwa, energii itp. Szczególnego rodzaju wydatkiem jest **fundusz amortyzacyjny** liczony od początkowej wartości środka trwałego z uwzględnieniem przewidywanego okresu jego eksploatacji. Jest

to wydatek poniesiony w przeszłości przy zakupie środków trwałych i rozliczany w czasie według następującej formuły:

$$A_m = F \cdot \frac{1}{t},$$

gdzie:

A_m – amortyzacja liczona w skali roku,

F – księgową wartość środka trwałego używanego w produkcji w ciągu dłuższego okresu,

t – przewidywany okres eksploatacji danego środka trwałego, tzn. maszyny, urządzenia produkcyjnego lub budynku.

W okresach znacznego wzrostu cen dóbr kapitałowych wartość majątku trwałego przedsiębiorstwa może być **rewaloryzowana**, tzn. przeliczana według aktualnych cen rynkowych. Powoduje to, że gromadzony w przedsiębiorstwie fundusz amortyzacyjny nie traci na wartości i może być wykorzystany do zakupu nowych maszyn i urządzeń. Inwestycje finansowane z funduszu amortyzacji nazywają się **restytucyjnymi** lub **odtworzeniowymi**. Przywracają one pierwotną zdolność produkcyjną przedsiębiorstwa po wycofaniu z produkcji zużytych fizycznie lub nieopłacalnych ekonomicznie maszyn i urządzeń produkcyjnych, a nawet mogą prowadzić do rozbudowy dotychczasowych zdolności produkcyjnych.

Państwo może zezwolić na **przyspieszoną amortyzację**, polegającą na odpowiednim podwyższeniu stawek amortyzacyjnych na początku okresu eksploatacji maszyn i urządzeń produkcyjnych. Wówczas przedsiębiorca w krótszym okresie dokona amortyzacji zainstalowanych maszyn i urządzeń, wcześniej wycofa je z produkcji i wprowadzi technologię bardziej nowoczesną. Podnosi to oczywiście koszty materialne produkcji i może wpłynąć bądź na cenę wytwarzanego wyrobu, bądź na wysokość osiąganego zysku. Sprzyja to jednak postępowi technicznemu i tworzy dodatkowy popyt na różnego rodzaju dobra kapitałowe. Tym właśnie kieruje się państwo, wprowadzając przepisy zezwalające na przyspieszoną amortyzację środków trwałych.

Wydatki osobowe obejmują wszelkiego rodzaju wynagrodzenia za pracę zatrudnionych w przedsiębiorstwie na szczeblach wykonawczych i kierowniczych, pracowników fizycznych i umysłowych. Wynagrodzenia te są wypłacane co tydzień lub co miesiąc w zależności od kategorii zatrudnionych pracowników. Udział wydatków osobowych w ogólnych kosztach produkcji jest bardzo zróżnicowany i zależy od dziedziny gospodarki narodowej oraz charakteru wytwarzanej produkcji lub usług. W przedsiębiorstwach przemysłu przetwórczego jest on na ogół znacznie niższy niż w różnego rodzaju usługach, a nawet w przemyśle wydobywczym, gdyż w przemyśłach przetwórczych dominującą pozycję zajmują wydatki materiałowe.

Współczesne teorie przedsiębiorstwa

Zanalizowane w poprzednim rozdziale neoklasyczne teorie przedsiębiorstwa były rozwijane przez różnych ekonomistów począwszy od drugiej połowy XIX w. aż do lat trzydziestych XX w.

Modelowe ujęcie tych teorii, zwłaszcza zaś neoklasyczna teoria kosztów produkcji, zostało zbudowane na upraszczającym założeniu doskonałej informacji, doskonałej podzielności i przenośności czynników produkcji, homogeniczności czynnika pracy, braku postępu technicznego, malejących korzyści skali produkcji i malejącej krańcowej produkcyjności pracy. Przy tych apriorycznych założeniach funkcje kosztów przybierały kształt rozwartej litery U. Nałożone na ten klasyczny kształt funkcji kosztów liniowe funkcje utargów przeciętnych i krańcowych umożliwiały uwzględnienie różnych rodzajów konkurencji. Wówczas można było łatwo ustalić punkty przecięcia tych krzywych i z matematyczną dokładnością wyznaczyć optymalne rozmiary produkcji maksymalizującej zysk (tzw. optimum ekonomiczne) lub też minimalizującej przeciętne koszty wytwarzania (tzw. optimum techniczne).

W początkowym procesie edukacji to modelowe ujęcie jest niezbędnym etapem kształcenia ekonomistów. Uczy ono precyzyjnego myślenia, porządkuje język ekonomiczny, zapoznaje z podstawowymi narzędziami analizy, ustala związki funkcjonalne między ważnymi wielkościami mikroekonomii przedsiębiorstwa i w ten sposób tworzy dobre fundamenty niezbędne do zrozumienia wielu dalszych zagadnień współczesnej teorii ekonomii.

Problemy związane z funkcjonowaniem przedsiębiorstwa oraz jego miejsce i rola w gospodarce narodowej są znacznie bardziej skomplikowane niż prezentuje się je w postaci bardzo uproszczonych i sformalizowanych modeli.

W układzie dwuwymiarowym nie jest możliwe uwzględnienie wielu innych aspektów funkcjonowania przedsiębiorstw związanych np. z różnymi organizacyjnymi ich formami i wielką skalą produkcji. Nie jest także możliwe prezentowanie złożonych relacji między właścicielami, pracownikami i osobami zarządzającymi, jakie występują w wielkich spółkach akcyjnych.

Tymi problemami zajęły się menedżerskie teorie firmy.

7.1. Menedżerskie teorie firmy

Koncepcje menedżerskie były rozwijane po II wojnie światowej w atmosferze krytyki akademickiej teorii przedsiębiorstwa, zbudowanej na wszechwiedzy indywidualnego właściciela–przedsiębiorcy, który zna wszystkie dostępne mu możliwości oraz skutki dokonywanego wyboru. Tym samym została odrzucona modelowa koncepcja doskonałej konkurencji, a głównym przedmiotem badawczym stała się typowa dla kapitalizmu menedżerskiego konkurencja oligopolistyczna.

Struktura wielkich korporacji organizowanych w formie spółek akcyjnych wymaga przede wszystkim gruntownego zanalizowania przyczyn i skutków postępującego oddzielenia własności kapitału od funkcji zarządzania tym kapitałem.

O ile w małym, prywatnym przedsiębiorstwie władza wywodzi się z własności kapitału, o tyle w dużej firmie menedżerskiej władza zarządzająca przybiera postać **technostruktury**. Pojęcie to obejmuje cały zespół naukowców, inżynierów, techników, organizatorów sprzedaży, reklamy i marketingu, a także prawników wyspecjalizowanych w umiejętności załatwiania różnych spraw z biurokracją rządową, urzędami skarbowymi, bankami itp. Technostruktura stała się swoistym kolegiatnym mózgiem, w którym każdy z jej członków wnosi jakąś część swojej wyspecjalizowanej wiedzy i nagromadzonego doświadczenia. Technostruktura uczestniczy w opracowywaniu projektów, planów strategicznych firmy oraz w ich realizacji. **Podstawowe funkcje decyzyjne należą jednak do dyrektorów, zwanych menedżerami.** Tworzą oni najwyższe kierownictwo i mają pełną kontrolę nad zarządzaną firmą.

Oddzielenie własności kapitału od funkcji jego zarządzania zrodziło dwie odrębne kategorie uczestników korporacji, tj. właścicieli i menedżerów, którzy kierują się często zupełnie innymi celami oraz inną motywacją w postępowaniu.

Właściciele to rozproszeni akcjonariusze, chociaż niektórzy z nich dysponują znaczącym pakietem akcji, pozwalającym im wywierać silny wpływ na decyzje i uchwały walnego zgromadzenia. Traktowani są oni często jako rentierzy nastawieni na maksymalizowanie dywidendy od posiadanych akcji oraz na korzystny dla nich wzrost kursu akcji na giełdzie.

Menedżerowie to decydenci, którzy są nastawieni nie tyle na maksymalizację zysku, ile przede wszystkim na maksymalizację swojego wynagrodzenia i to zarówno w formie czysto pieniężnej, jak i różnego rodzaju świadczeń lub usług na rzecz ich rodzin.

Praktyczne metody oceny działalności przedsiębiorstwa

Ekonomia obejmuje teorię o charakterze bardziej abstrakcyjnym, jak i teorię zupełnie prostą. Praktyczna użyteczność ekonomii nie wynika z jej wysokiego poziomu abstrakcji, ale z rozumowania na dość niskim poziomie uogólniającym praktyczną działalność firmy w systemie rynkowym lub makroekonomiczną politykę państwa. Mimo że dominuje skłonność do preferowania ekonomii na niskim poziomie abstrakcji, gdyż jest ona bardziej praktyczna, nie możemy obyć się bez ekonomii także na wysokim poziomie abstrakcji, chociażby tylko dlatego, że wydaje się ona doskonałą szkołą umiejętnego posługiwania się ekonomią na niskim poziomie.

Przedstawione w rozdziałach 3, 4, 5 i 6 podstawy mikroekonomii cechowały się wysokim szczeblem teoretycznego uogólnienia, pokazującego sposoby racjonalnych zachowań konsumentów i przedsiębiorców w różnych warunkach konkurencji. Trudno jednak przełożyć przedstawione rozumowanie teoretyczne na język ocen i działań praktycznych. Wymaga to innego podejścia, uwzględniającego podstawowe informacje zawarte w rocznych raportach firmy.

Historyczny rozwój organizacyjnych form prowadzenia działalności gospodarczej doprowadził do upowszechnienia przedsiębiorstw, w których nastąpiło rozdzielenie funkcji własności i zarządzania. Właścicielami są udziałowcy, a zarządzającymi menedżerowie. Każda forma spółki jest zobowiązana przepisami prawnymi do publikowania rocznych raportów weryfikowanych przez niezależnych ekspertów, co stanowi gwarancję ich wiarygodności. Raporty są źródłem informacji o działalności firmy i jej rezultatach. Są one niezwykle użyteczne dla potencjalnych inwestorów, dla banków kredytujących firmy, dla urzędów państwowych ustalających podatki, dla pracobiorców zgłaszających określone żądania płacowe, a także dla konkurentów, którzy mogą porównać swoje efekty z wynikami innych firm. Obowiązująca jednolitość zasad powstawania raportów i ich publikacji umożliwia łatwe porównywanie danych, ocenę potencjału firmy oraz perspektywę jej rozwoju.

Najważniejszą częścią składową rocznego raportu firmy jest bilans oraz rachunek wyników.

8.1. Bilans przedsiębiorstwa

Bilans przedsiębiorstwa odzwierciedla majątek przedsiębiorstwa oraz źródła jego finansowania z reguły na koniec roku obrachunkowego. Po stronie aktywów zawiera on: aktywa trwałe oraz aktywa bieżące, po stronie pasywów natomiast: zobowiązania bieżące, zobowiązania długoterminowe oraz kapitał własny właściciela. Dane zawarte w bilansie są podstawą do obliczania różnych wskaźników charakteryzujących stopień **płynności, wspomagania, aktywności i zyskowności (rentowności)** przedsiębiorstwa. Zasady liczenia tych wskaźników mogą nastroczać wiele kłopotów, gdyż operują one pojęciami nie zawsze dobrze rozumianymi przez czytelnika. Dlatego w celu ułatwienia posłużę się przykładowym bilansem hipotetycznej firmy, umożliwiającym porównanie jego składników w dwu kolejnych latach działalności, tj. w 2012 i 2013 r. (zanim zapoznamy się z rachunkiem wyników należy przede wszystkim poznać strukturę bilansu zamieszczonego na s. 186).

8.2. Rachunek wyników

Rachunek wyników jest częścią składową bilansu przedsiębiorstwa. O ile bilans odzwierciedla stan zasobów przedsiębiorstwa na koniec okresu obrachunkowego, o tyle rachunek wyników (zwany także sprawozdaniem finansowym firmy) zawiera strumienie przychodów i wydatków za cały rok obrachunkowy.

Składniki rachunku wyników mogą być mniej lub bardziej rozwinięte szczegółowo. Podobnie jak w przypadku bilansu, przytaczam hipotetyczny przykład uproszczonego rachunku wyników¹.

Rachunek wyników reprezentacyjnej spółki „X” za lata 2012 i 2013 (w zł)

	2012	2013
1. Przychody ze sprzedaży	60 000	80 000
2. Koszty uzyskania przychodów	54 074	72 963
w tym:		
● amortyzacja	...	...
● materiały i energia	...	...
● usługi obce	...	...

¹ Wszystkie wielkości w bilansie i rachunku wyników są wartościami netto, czyli bez VAT. Podatek VAT jest rozliczany oddzielnie. .

Makroekonomia – kurs podstawowy

Mikroekonomia zajmuje się zachowaniami pojedynczych podmiotów takich jak konsumenci (gospodarstwa domowe) i przedsiębiorstwa (przedsiębiorcy, inwestorzy). Analizuje, jak te podmioty podejmują decyzje i jakie występują między nimi interakcje. Drugim bowiem obszarem zainteresowania mikroekonomii są rynki dóbr i usług, w tym także rynki czynników produkcji.

Makroekonomia to głównie teoria tworzenia i podziału dochodu narodowego z uwzględnieniem polityki pieniężnej banku centralnego i polityki fiskalnej państwa. Zajmuje się ona funkcjonowaniem całej gospodarki i formułowaniem polityki rządowej. W rozważaniach tych nie można uniknąć polityki dokładnie tak, jak polityka nie może się obejść bez ekonomii.

Fundamenty makroekonomii stworzył w latach trzydziestych XX w. angielski ekonomista John M. Keynes¹, który nawiązał do teorii niedostatecznego efektywnego popytu Thomasa R. Malthusa².

---

¹ John M. Keynes urodził się 5 czerwca 1883 r. w Cambridge (zm. w 1946 r.). Był synem Johna Neville'a Keynesa, wybitnego logika i autora pracy o zakresie i metodzie ekonomii (1891). J.M. Keynes kształcił się w Eton, a następnie studiował ekonomię na uniwersytecie w Cambridge pod kierunkiem Alfreda Marshalla, który znacznie przyczynił się do rozwoju ekonomii neoklasycznej.

² Pierwszym ekonomistą, który dostrzegł zagrożenia dla gospodarki rynkowej wynikające z niedostatecznego popytu, był T.R. Malthus. W *Zasadach ekonomii politycznej*, wydanych w Londynie w 1820 r., dowodził on, że dochody otrzymane mogą nie być w całości wydane. Wówczas popyt może się okazać niewystarczający do sprzedania całej wytworzonej produkcji. W rezultacie może się pojawić ogólna nadprodukcja, która zrodzi zastój gospodarczy i stan beznadziejności dla przedsiębiorców. J.M. Keynes bardzo wysoko ocenił uwagę Malthusa o możliwości rozerwania związków w czasie i przestrzeni między dochodami otrzymanymi a dochodami wydanymi.

W przeciwieństwie do neoklasyków, którzy skoncentrowali się na doskonaleniu narzędzi mikroanalizy, Keynes operował wielkimi agregatami, obejmującymi całą gospodarkę narodową, i wniósł wielki wkład w wypracowanie nowoczesnego języka ekonomii i nowych narzędzi oraz metod analizy funkcjonowania gospodarki rynkowej, bardzo użytecznych dla polityki gospodarczej państwa. Wyszedł on z realistycznego założenia niepełnego wykorzystania istniejących zdolności produkcyjnych oraz istnienia przymusowego bezrobocia. Tych niekorzystnych zjawisk towarzyszących gospodarce rynkowej nie była w stanie wyjaśnić ekonomia neoklasyczna, gdyż całkowicie zignorowała zjawisko niedostatecznego popytu globalnego. Właśnie ten problem stał się głównym przedmiotem zainteresowań Keynesa i doprowadził do stworzenia nowej, bardziej realistycznej szkoły myślenia makroekonomicznego.

Wykłady z makroekonomii zaczynamy od wyjaśnienia podstawowej kategorii **dochodu narodowego** i jego najważniejszych składników. Dochód narodowy jest największym agregatem w każdej gospodarce narodowej. Jest on powszechnie wykorzystywany jako miernik poziomu i dynamiki rozwoju gospodarczego. Z dochodu narodowego wyłonione zostaną inne, mniejsze agregaty i ustalone między nimi różnego rodzaju zależności gospodarcze. Do końca lat dwudziestych gospodarka narodowa jako całość, łącznie z systemem pieniężnym i fiskalnym, nie była przedmiotem badań naukowych. Pojawienie się w latach trzydziestych głębokich kryzysów gospodarczych i masowego bezrobocia zdecydowało o tym, że teoria ekonomii zainteresowała się problemami makroekonomicznymi w celu wyjaśnienia przyczyn tych zjawisk i wypracowania sposobów ich likwidacji lub przynajmniej łagodzenia ich rozmiarów. Wymagało to jednak zasadniczej zmiany sposobu myślenia o funkcjonowaniu gospodarki narodowej. Przede wszystkim trzeba było odrzucić obowiązującą w teorii ekonomii od początku XIX w. tezę, że poziom podaży produkcji określa rozmiary całkowitego popytu i wobec tego ogólna nadprodukcja jest niemożliwa.

J.M. Keynes zbudował nową teorię makroekonomiczną na fundamentalnym twierdzeniu, że podaż produkcji (poziom wytwarzanego dochodu narodowego, a zatem i stan zatrudnienia) zależy od poziomu globalnego popytu³.

---

³ Podobną myśl sformułował w połowie lat trzydziestych najwybitniejszy polski ekonomista Michał Kalecki. Zbudował on model cyklu koniunkturalnego oparty na fundamentalnym twierdzeniu, że „**kapitałiści tyle zarabiają, ile sami wydają na inwestycje i luksusową konsumpcję. Robotnicy zaś tyle wydają, ile sami zarabiają**”. Oznaczało to, że o zyskach i o poziomie wytwarzanego dochodu narodowego decyduje efektywny popyt inwestycyjny i konsumpcyjny. Podkreślenie przez J.M. Keynesa i M. Kaleckiego decydującej roli globalnego popytu stanowiło przewrót w całym ekonomicznym myśleniu. Zob. M. Kalecki, *Prace z teorii koniunktury*, Warszawa 1962.

Tworzenie i podział dochodu narodowego w systemie rynkowym

Analiza funkcjonowania i rozwoju gospodarki narodowej wymaga zapoznania się z podstawowymi kategoriami ekonomicznymi dotyczącymi **produktu i dochodu narodowego**. Są to wielkości powszechnie stosowane zarówno w analizach teoretycznych, jak i badaniach empirycznych. Obejmują one z jednej strony strumienie dóbr i usług wytwarzane w ciągu roku (które nazywamy wielkościami realnymi), z drugiej zaś towarzyszą temu strumienie różnego rodzaju dochodów pieniężnych. Ważnym zadaniem polityki gospodarczej państwa oraz banków jest zapewnienie zbieżności, czy – może lepiej powiedzieć – równowagi między tymi strumieniami, aby dzięki temu utrzymać względnie stabilne ceny i umacniać zaufanie społeczeństwa do siły nabywczej pieniądza krajowego.

9.1. Proces tworzenia wartości dodanej i produkcji finalnej w gospodarce narodowej

Gospodarka narodowa każdego kraju dzieli się na działy, do których zaliczamy: przemysł, rolnictwo, budownictwo, transport, łączność, handel oraz różne inne usługi. Pewne działy, jak przede wszystkim przemysł, dzieli się na wiele gałęzi, w skład których wchodzi duża liczba różnych przedsiębiorstw wytwarzających różnorodną produkcję dóbr i usług.

Wartość wytworzonej produkcji dóbr i usług w ciągu roku w przedsiębiorstwie nazywa się produkcją globalną.

Produkcja globalna przedsiębiorstwa składa się z:

- wartości przeniesionej oraz
- wartości dodanej.

Wartość przeniesiona obejmuje nabyte z zewnątrz i zużyte w produkcji surowce, materiały, półprodukty oraz paliwo, energię itp.

Wartość dodana jest sumą nowo wytworzonej wartości w przedsiębiorstwie, do której z reguły włącza się amortyzację. Mówimy wówczas o **wartości dodanej brutto**.

Suma produkcji globalnych przedsiębiorstw w każdym dziale jest produkcją globalną działu, zaś suma produkcji globalnych wszystkich działów stanowi **produkt globalny gospodarki narodowej**.

Produkcji globalnej nie należy utożsamiać z produkcją finalną. **Produkcja finalna** występuje wtedy, kiedy zakończony został proces produkcji i dane dobro nie podlega już dalszemu przetworzeniu w kraju. Dobra finalne są przeznaczone bądź do konsumpcji, bądź jako dobra kapitałowe na inwestycje, czyli do dalszego rozwoju gospodarczego kraju. Do produkcji finalnej zaliczamy wszystkie dobra wytworzone w kraju i eksportowane do innych krajów.

Produkcję finalną działu lub całej gospodarki narodowej oblicza się w ten sposób, iż od produkcji globalnej odejmuje się sumę **przepływów międzygałęziowych** (pojęcie to jest wyjaśnione w dalszej części analizy).

Produkcja globalna jest podstawą do obliczenia nie tylko produkcji finalnej, ale także wartości dodanej. Wartość dodaną w każdym dziale obliczamy, odejmując od produkcji globalnej ogólną sumę poniesionych nakładów materiałowych, pochodzących z różnych działów gospodarki narodowej.

Najważniejszą rzeczą jest tu zrozumienie, dlaczego proces tworzenia wartości dodanej w każdym dziale, w każdej gałęzi i w każdym przedsiębiorstwie nie pokrywa się z procesem tworzenia produkcji finalnej, chociaż w całej gospodarce narodowej suma wartości dodanej zawsze równa się sumie wytworzonej produkcji finalnej. W celu dokładniejszego wyjaśnienia tego złożonego problemu posłużmy się uproszczonym przykładem liczbowym, uwzględniającym jedynie strukturę działową gospodarki narodowej.

W układzie poziomym (wiersze) uzyskujemy informację, w jaki sposób produkcja danego działu została rozdysponowana między wszystkie działy gospodarki narodowej i jaką część stanowi produkcja finalna.

W układzie pionowym (kolumny) uzyskujemy informację, skąd dany dział kupuje produkcję pośrednią lub usługi do wytworzenia własnej produkcji globalnej. Produkcja globalna jest w każdym dziale większa od wartości dodanej o sumę nabytych dóbr i usług z innych działów i zużytych w produkcji danego działu. Suma zakupionych dóbr pośrednich i usług stanowi nakłady ogółem (6). Po odjęciu od wartości produkcji globalnej danego działu (8) sumy nakładów ogółem (6) otrzymujemy wartość dodaną (7). Jest to suma nowo wytworzonej wartości przez pracowników danego działu w ciągu jednego roku.

Podstawowe zależności agregatowe w ekonomii keynesowskiej

Zdaniem Keynesa mechanizm napędzający działalność gospodarczą w przedsiębiorstwach jest związany nie z procesem wytwarzania i otrzymywania dochodów, lecz z procesem ich wydawania. Ekonomiczna logika gospodarki rynkowej wyraża się w tym, że wydatki na konsumpcję i inwestycje decydują o wielkości produkcji i usług oraz tym samym o dochodach przedsiębiorstw, pracowników i państwa. To rozumowanie opiera się na fundamentalnym założeniu, że co jeden wyda, to drugi zarobi. Nikt nie będzie produkował, jeśli nie znajdzie zbytu na wytworzone towary. Zmniejszenie się wydatków konsumpcyjnych oraz inwestycyjnych oznacza spadek produkcji i tym samym spadek zysków. Wiele przedsiębiorstw może wówczas zbankrutować. Część zatrudnionych pracowników straci pracę. W ten sposób wydatki gospodarstw domowych, różnych instytucji i przedsiębiorstw wpływają na aktywność gospodarczą, życie społeczne oraz stosunki polityczne w danym kraju. Ekonomia musi więc podjąć próbę odpowiedzi na pytania: co decyduje o wydatkach konsumpcyjnych i inwestycyjnych, dlaczego w pewnych okresach skłonność do inwestowania jest wysoka, w innych zaś niska i jaki wywiera to wpływ na funkcjonowanie całej gospodarki narodowej?

10.1. Inwestycje a oszczędności

W analizie ruchu okrężnego produktu narodowego brutto ustaliliśmy ważną zależność w prywatnym sektorze gospodarki rynkowej między ogólną sumą oszczędności O_s , a ogólną sumą wydatków inwestycyjnych I .

Oszczędności są bierną stroną akumulacji środków pieniężnych niezbędnych do finansowania inwestycji, a wydatki inwestycyjne są przejawem czynnego wykorzystania nagromadzonych oszczędności.

Oszczędności są **stałym procesem**, który w czasie zmienia się powoli pod wpływem poważniejszych zmian w wysokości otrzymywanych dochodów. Człowiek prawdopodobnie wykazuje skłonność do oszczędzania różnicy, jaka wystąpi między aktualnym dochodem a zwyczajową stopą życiową. W teoretycznych rozważaniach będziemy więc przyjmowali założenie, że oszczędności są stałą częścią otrzymywanych dochodów, tzn. rosną lub spadają wraz ze wzrostem lub spadkiem dochodów. Keynes nazywa to **stałą przeciętną i krańcową skłonnością do oszczędzania**.

Inaczej jest z inwestycjami. Charakteryzują się one nadzwyczaj **dużą zmiennością**, gdyż są narażone na zmiany oczekiwań przedsiębiorców (nastroje optymizmu i pesymizmu), zmiany popytu, zmiany cen rynkowych i zysków, zmiany wysokości stopy procentowej od pobieranych kredytów itp.

Wynika stąd, że oszczędności nie przekształcają się automatycznie w inwestycje. System finansowy tworzy wprawdzie rynek kapitałowy, którego zadaniem jest harmonizowanie decyzji oszczędzających z decyzjami inwestującymi, ale rzadko udaje się osiągnąć idealną zgodność. Przypuśćmy, że posiadacze dochodów zamierzają oszczędzać 10 mld dol. rocznie. Z tego nie wynika, że również przedsiębiorcy będą planować swoje wydatki inwestycyjne na poziomie 10 mld dol. Pewna zbieżność decyzji może istnieć jedynie w wielkich korporacjach, w których zaplanowana suma oszczędności w formie nierozdzielonych zysków może w przybliżeniu odpowiadać zamierzonym projektom inwestycyjnym. W skali całej gospodarki rozmiary zamierzonych inwestycji, w zależności od bieżącej i przewidywanej sytuacji na rynku, kształtują się na poziomie wyższym lub niższym od zamierzonych oszczędności. Każda taka rozbieżność między zamierzonymi inwestycjami i zamierzonymi oszczędnościami uruchamia w toku ich realizacji mechanizm ekonomiczny, który bądź sprzyja rozwojowi koniunktury, bądź też prowadzi gospodarkę w kierunku recesji (spadku produkcji).

Założmy, że społeczeństwo zwiększyło swoje oszczędności w stosunku do rozmiarów inwestycji podejmowanych przez przedsiębiorców. Wówczas występuje nierówność typu: $I < O_s$. Wzrostowi oszczędności towarzyszy zmniejszenie wydatków na bieżącą konsumpcję, gdyż oszczędzanie jest rezygnacją z bieżącego wydawania. Jeśli społeczeństwo powstrzymało się od wydawania jakiejś części swojego dochodu, to przedsiębiorcy z konieczności nie mogą sprzedać części wyprodukowanych towarów. Rosną wtedy niesprzedane zapasy towarów, co zniechęca przedsiębiorców do dalszego inwestowania. Wówczas kurczy się produkcja, spada zatrudnienie i tym samym spadają dochody. To powoduje dalsze ograniczanie wydatków inwestycyjnych i w ten sposób zostaje uruchomiony **mechanizm depresyjny**, pchający gospodarkę w kierunku mniej lub bardziej głębokiej recesji gospodarczej (dekoniunktury).

Budżet i polityka fiskalna państwa

Dotychczasowa makroanaliza funkcjonowania gospodarki rynkowej nie uwzględniała roli budżetu centralnego w podziale oraz w transferach wytworzonego produktu narodowego brutto i tym samym w sposobie finansowania zakupów rządowych *G*.

Polityka fiskalna¹ obejmuje wszystkie posunięcia rządu w sferze wpływów i wydatków budżetowych w celu uzyskania kontroli i oddziaływania na podział dochodów oraz na ogólny poziom aktywności gospodarczej kraju.

11.1. Rosnąca rola budżetu w rozwiniętych gospodarkach rynkowych

O wzrastającej roli budżetów w rozwiniętych gospodarkach rynkowych w ciągu ostatnich siedemdziesięciu lat XX w. świadczą poniższe dane:

Udział wydatków publicznych w produkcie narodowym brutto w najbardziej rozwiniętych krajach, w %

Kraj	1929	1960	1987	1999	2013
1. Szwecja	8	31	62	57	42,8
2. USA	10	30	36	30	25,4
3. Francja	19	35	48	52	45,0
4. W. Brytania	24	35	49	40	32,9
5. Niemcy	31	32	48	48	36,5

Źródło: *World Development Report 1988*, s. 44; A.F. Burns, *Reflections of an Economic Policy Maker (1969–1978)*, Washington 1978 (rozdz. *The Control of Government Expenditures*) oraz *International Monetary Fund Statistics 1989; Economic Outlook*, OECD, December 1999, No. 6; *OECD Revenue Statistics 2015*.

¹ Słowo „fiskalny” oznacza „dotyczący skarbu państwa”, czyli inaczej „skarbowy”.

Wydatki publiczne obejmują nie tylko wydatki rządowe, ale także wydatki stanowe oraz wydatki władz lokalnych. Pod sam koniec lat dwudziestych udział tych wydatków w produkcie narodowym brutto, z wyjątkiem Niemiec, był stosunkowo niewielki. Wzrósł on znacznie w latach sześćdziesiątych i osiągnął bardzo wysoki poziom, zwłaszcza w Szwecji, w połowie lat osiemdziesiątych. Szwecja jest krajem o najbardziej rozwiniętej osłonie socjalnej państwa, która pochłania olbrzymią część wydatków publicznych.

W latach dziewięćdziesiątych następowało w wielu krajach stopniowe odchodzenie od idei państwa opiekuńczego. Wysokie wydatki na bezpieczeństwo socjalne uboższej części społeczeństwa zaczęły bowiem niekorzystnie wpływać na wzrost gospodarczy i równocześnie przyczyniały się w jakimś stopniu do wzrostu bezrobocia. Dlatego pod sam koniec lat dziewięćdziesiątych w krajach rozwiniętych nastąpiło wyraźne zmniejszenie udziału wydatków na cele publiczne w PKB.

Mimo pewnej tendencji malejącej, w ostatnich latach nadal znaczna część produktu krajowego brutto jest dzielona w wyniku politycznej procedury negocjacyjnej na różne cele publiczne. Stanowi to istotny składnik popytu globalnego i za jego pośrednictwem wpływa na przebieg koniunktury gospodarczej. Dzisiaj nikt nie jest w stanie usunąć, a nawet istotnie ograniczyć tych wydatków, aby móc stwierdzić, jak funkcjonowałaby gospodarka rynkowa w rozwiniętych krajach, gdyby była pozostawiona własnemu losowi, jak miało to miejsce w XIX i na początku XX w. Tymczasem osiągnięcia techniczne i gospodarcze wysoko rozwiniętych krajów przedstawia się dość często jako wyłączny rezultat samoregulującego mechanizmu rynkowego i nie docenia się znaczącej roli polityki gospodarczej państwa i jego wpływu na redystrybucję dochodu narodowego.

Finanse publiczne w poszczególnych krajach mają różny system organizacyjny, zależny od struktury polityczno-administracyjnej kraju. Inaczej system finansowy jest zorganizowany w krajach federalnych, jak USA, Niemcy, a inaczej w krajach o jednolitej strukturze, jak Anglia, Francja i Szwecja. W strukturach federalnych istnieje więcej szczebli pośrednich związanych z istnieniem autonomicznych stanów, landów itp., z których każdy ma własny system finansowy. We wszystkich krajach istnieją także budżety samorządów lokalnych.

Budżetem nazywamy zestawienie wszystkich dochodów i wydatków niezależnie od szczebla struktury polityczno-administracyjnej państwa.

Podmiotem budżetu centralnego jest rząd, który sporządza plan (tzw. preliminarz budżetowy) i przedstawia go do zatwierdzenia parlamentowi. Po zatwierdzeniu planu i ewentualnym wprowadzeniu różnych poprawek skarb pań-

Spór o teorię równowagi ogólnej między ekonomią neoklasyczną a ekonomią keynesowską

Fundamenty ekonomii neoklasycznej były tworzone przez liczną grupę ekonomistów pod koniec XIX oraz na początku XX w. Stworzony przez nią system myślenia ekonomicznego dominował powszechnie do lat trzydziestych ubiegłego stulecia. Na początku lat trzydziestych powstał nowy kierunek myślenia ekonomicznego, wywodzący się od angielskiego ekonomisty J.M. Keynesa. Odtąd, aż po dzień dzisiejszy, trwa ciągły spór o interpretację związków i zależności ekonomicznych między przedstawicielami obu rywalizujących ze sobą kierunków. Wychodzą oni z odmiennych założeń i formułują często przeciwstawne wnioski dla polityki gospodarczej państwa.

Neoklasycy wychodzą z założenia, że równowaga ogólna kształtuje się tylko na takim poziomie wytwarzanego dochodu narodowego, przy którym występuje zjawisko pełnego wykorzystania istniejących zdolności produkcyjnych oraz pełnego zatrudnienia siły roboczej.

Keynesiści starają się wykazać, że równowaga ogólna jest możliwa przy różnym poziomie wytworzonego dochodu narodowego, różnym stopniu wykorzystania zdolności produkcyjnych i różnym stanie zatrudnienia, któremu towarzyszy przymusowe bezrobocie. Do zanalizowania tych zagadnień wypracowano różne narzędzia badawcze i przedstawiono różną interpretację związków i współzależności ekonomicznych.

Rozpatrzmy najpierw ogólny model zagregowanego popytu i zagregowanej podaży.

12.1. Ogólny model zagregowanego popytu AD i zagregowanej podaży AS

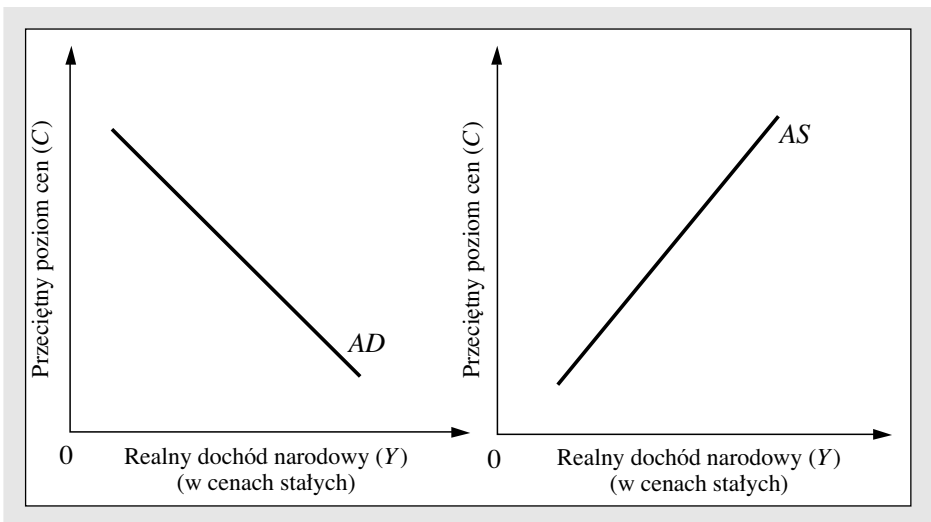
Makroanaliza tworzenia oraz podziału dochodu narodowego wykazała, że na dochód patrzymy raz od strony **zagregowanej podaży** wszystkich dóbr i usług

finalnych wytworzonych w ciągu roku, drugi raz od strony **zagregowanego popytu** na dobra i usługi, wynikającego z wydatków różnych podmiotów gospodarczych.

W mikroekonomii badaliśmy zależność między ceną a popytem i ceną a podażą na poszczególne dobra. Obecnie zbadamy zależność między przeciętnym poziomem cen rynkowych a poziomem realnego dochodu narodowego (ewidencjonowanego w cenach stałych). Chociaż będziemy posługiwali się podobnym kształtem funkcji w układzie dwuwymiarowym, istota tych funkcji jest całkiem inna. Inaczej kształtuje się zależność między cenami a dochodem realnym w krótkim okresie, jeśli rozpatrujemy ją od strony zagregowanego popytu AD , a inaczej od strony zagregowanej podaży AS .

Rysunek 12.1

Funkcjonalne zależności między przeciętnym poziomem cen a poziomem realnego dochodu narodowego

Od strony agregatowego popytu AD zależność funkcjonalna między poziomem cen a realnym dochodem narodowym jest odwrotnie proporcjonalna (nachylenie funkcji jest ujemne). Wynika to stąd, że obniżka przeciętnego poziomu cen rynkowych powoduje wzrost siły nabywczej pieniądza i możliwość zakupu większej ilości dóbr i usług wchodzących w skład dochodu narodowego. Przy spadku cen zostaje także obniżona stopa procentowa od kredytów, co zachęca przedsiębiorców do zwiększenia wydatków inwestycyjnych, a gospodarstwa domowe mogą także w szerszym zakresie korzystać z kredytów na cele konsumpcyjne. Wzrasta także siła nabywcza wydatków budżetu państwa.

Pieniądz, rynek pieniężny, bankowość

Gospodarki rynkowej nie można zrozumieć bez uwzględnienia rozwiniętego systemu finansowego, który obejmuje cały system bankowy, rynek kapitałowy, rynek dewizowy oraz budżet centralny. System ten jest świadomie wykorzystywany przez państwo w jego polityce pieniężnej, polityce dochodowej i polityce fiskalnej z punktu widzenia stabilizacji gospodarczej, a więc ograniczenia stopy inflacji, zwiększenia stopnia wykorzystania zdolności produkcyjnych oraz maksymalnego ograniczenia bezrobocia. Tych wszystkich zagrożeń towarzyszących gospodarce rynkowej nie doceniała ekonomia neoklasyczna. Dlatego wyznawała pogląd, że pieniądz w gospodarce narodowej jest niezbędny, ale jego rola jest w dużym stopniu neutralna. To nie pieniądz, ale inne mechanizmy ekonomiczne związane z elastycznie zmieniającymi się cenami i płacami oraz stopą procentową wpływają na decyzje podmiotów gospodarczych w ten sposób, że korygują wszelkie powstające odchylenia od stanu równowagi przy pełnym wykorzystaniu wszystkich czynników wytwórczych. Keynes zakwestionował działanie tych mechanizmów i odrzucił twierdzenie, że gospodarka narodowa zmierza automatycznie do pełnego wykorzystania wszystkich czynników wytwórczych. Udowadniał, że może istnieć równowaga przy różnym stopniu wykorzystania istniejących zasobów kapitału i pracy. Zadaniem polityki banku centralnego oraz państwa jest stwarzanie zachęcających warunków do poprawiania, tj. korygowania ograniczonej sprawności mechanizmów rynkowych. Stworzył on w ten sposób teoretyczne podstawy pod aktywną rolę pieniądza.

Od czasów Keynesa teoria rynku pieniężnego i rynku kapitałowego poczyniła ogromne postępy. W połowie lat pięćdziesiątych ukształtowała się monetarystyczna szkoła w ekonomii, która różne formy interwencjonizmu państwowego proponowała zastąpić regulacją dopływu pieniądza do gospodarki narodowej przez bank centralny. Trwającego do dziś sporu między keynesizmem a monetaryzmem i jego wpływu na politykę gospodarczą nie można zrozumieć bez zapoznania się z podstawowym dorobkiem teoretycznym odnoszącym się do roli pieniądza we współczesnej gospodarce narodowej.

13.1. Podstawowe funkcje pieniądza

Pojęcia „pieniądz” nie daje się precyzyjnie zdefiniować, gdyż pieniądz występuje w różnych formach i ma różny stopień płynności. Przez **pojęcie „płynność”** rozumiemy szybkość dostępu i możliwość użycia pieniądza w każdej chwili przez gospodarstwo domowe. Pojęcie „płynność” może odnosić się także do banków lub przedsiębiorstw. W przypadku banków utrzymanie płynności oznacza zdolność do wypłacania wkładów (depozytów) na każde żądanie klienta. W przypadku przedsiębiorstw zachowanie płynności oznacza ich zdolność do bieżącego regulowania wszelkich należności. Utrata płynności pieniężnej (gotówkowej) jakiegokolwiek podmiotu gospodarczego oznacza trudną sytuację finansową, utratę zaufania co do jego wypłacalności, a w przypadku dłuższego ograniczania płynności gotówkowej, także możliwość upadłości firmy.

Pieniądz definiuje się najogólniej jako wszelkiego rodzaju środki wymiany i środki płatnicze, których zdolność do zapłaty jest nieograniczona zarówno wtedy, kiedy kupujemy jakiś towar lub usługę, jak i wtedy, kiedy regulujemy jakieś zobowiązanie finansowe względem kredytodawcy, banku, budżetu centralnego, budżetu lokalnego itp.

Pieniądz ma więc moc prawną zwalniania od różnego rodzaju zobowiązań niezależnie od tego, z jakiego tytułu te zobowiązania powstają. Bank centralny w każdym kraju ma monopol na emisję pieniądza papierowego¹. Pieniądz papierowy jest prawnym środkiem płatniczym w danym kraju niezależnie od tego, czy jest wymienialny na waluty innych krajów, czy nie.

W życiu gospodarczym pieniądz spełnia różne funkcje. Główną funkcją pieniądza jest funkcja **miernika wartości** wszystkich towarów i usług. Dzięki istnieniu pieniądza pojawia się kategoria ceny, która jest niczym innym jak wartością towaru wyrażoną w pieniądzu. Cena informuje odbiorcę towarów, ile jednostek pieniężnych trzeba zapłacić za nabycie określonego towaru lub

¹ W czasach starożytnych i w średniowieczu pieniądz był wytwarzany z wartościowego metalu. Bite ze złota lub srebra monety o różnej wartości nominalnej miały pomagać ludziom w ocenie zawartego w nich kruszcu i równocześnie obsługiwać różną skalę cen. Pieniądz złoty lub srebrny był łatwo przENOŚNY, trwały i nie podlegał rdzewieniu ani zużyciu, a najważniejsze było to, że mała ilość szlachetnego kruszcu reprezentowała sobą dużą i łatwo podzieloną wartość, gdyż był to metal rzadki. Od czasu wojen napoleońskich, oprócz pieniędzy bitych ze szlachetnego kruszcu, w obiegu kursowały także pieniądze papierowe, zwane banknotami. Banknot był wymienialny na złoto i był wygodnym sposobem zastępowania złota w obiegu.

Wahania koniunkturalne w gospodarce rynkowej

Cała dotychczasowa analiza mikro- i makroekonomiczna odnosiła się do statycznych warunków równowagi bądź przy założeniu pełnego wykorzystania wszystkich czynników produkcji (ujęcie neoklasyczne), bądź też niepełnego wykorzystania istniejących zdolności produkcyjnych (ujęcie keynesowskie). W teorii neoklasycznej nie było miejsca na badanie zjawiska wahań cyklicznych. Keynes natomiast stworzył wszystkie narzędzia umożliwiające ich analizę, chociaż sam tym zagadnieniem się nie zajmował.

Zjawisko cykliczności odgrywa w działalności gospodarczej nader istotną rolę, aby można było je całkowicie zignorować i ograniczyć się jedynie do analizy związków i zależności w stanie równowagi. Niestabilność warunków gospodarowania pokazuje źródła niepewności i ryzyka w działalności poszczególnych podmiotów gospodarczych oraz skłania do analizy polityki pieniężnej banku centralnego, a także polityki fiskalnej rządu z punktu widzenia stabilizacji gospodarczej i niedopuszczenia do głębokich wahań koniunkturalnych.

14.1. Pojęcie i fazy cyklu koniunkturalnego

Historyczny rozwój gospodarki rynkowej wskazuje, że wzrost dochodu narodowego, a zwłaszcza wzrost produkcji przemysłowej począwszy od 1825 r. ulega powtarzającym się – mniej lub bardziej regularnie – wahaniom. Czasami były to wahania łagodne, a czasami bardzo głębokie, a nawet wręcz katastroficzne, jak w latach 1929–1933. Ekonomisci zajmujący się tym zagadnieniem wyróżniali w tych wahaniami cztery podstawowe fazy:

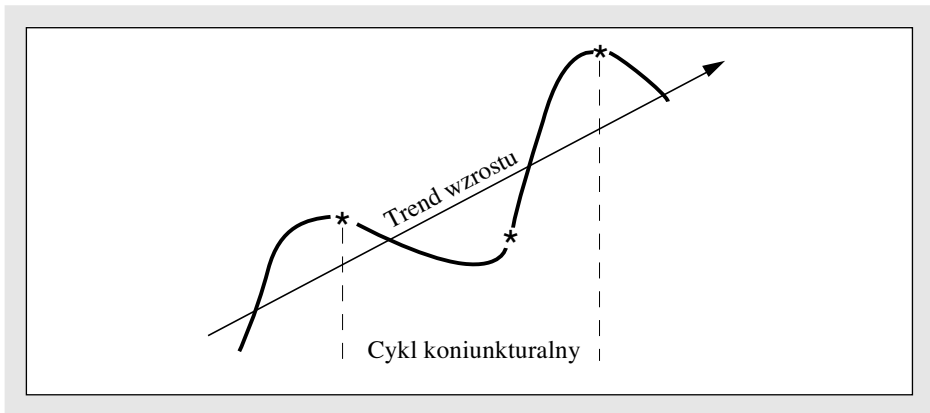
- kryzys (lub recesja w zależności od skali spadku produkcji),
- depresja (lub dno kryzysu),
- ożywienie gospodarcze,
- wysoka koniunktura, zwana czasami rozkwitem gospodarczym.

Tego rodzaju wahania dokonują się z reguły wokół rosnącego trendu wzrostu w długim okresie historycznym.

Cykl koniunkturalny zaczyna się od załamania wzrostu gospodarczego i trwa przez fazę depresji, ożywienia i wysokiej koniunktury aż do nowego załamania gospodarczego, rozpoczynającego nowy cykl koniunkturalny. Można to zilustrować następującym wykresem:

Rysunek 14.1

Cykl koniunkturalny i trend wzrostu gospodarczego

Teoretyczne wyjaśnienie zjawiska cyklu koniunkturalnego wymaga odpowiedzi na dwa pytania: dlaczego w szczytowym okresie wzrostu inwestycji i dochodu narodowego następuje wcześniej czy później załamanie gospodarcze i dlaczego po osiągnięciu fazy depresji gospodarka rynkowa jest zdolna sama uruchomić czynniki umożliwiające jej wejście w fazę ożywienia gospodarczego?

14.2. Realistyczny opis faz cyklu koniunkturalnego

Zacznijmy nasze rozumowanie od **fazy ożywienia**, która charakteryzuje się rosnącą stale sumą wydatków inwestycyjnych. Towarzyszy temu wzrost dochodu narodowego, wzrost zatrudnienia oraz wzrost wydatków konsumpcyjnych. Globalny popyt wykazuje tendencję do szybszego wzrostu w stosunku do wzrostu podaży produkcji. Towarzyszy temu pewien wzrost cen. Ekspansja inwestycyjna powoduje wzrost zapotrzebowania na kredyt. Upowszechnia się

Bilans płatniczy kraju i wymiana międzynarodowa

W dotychczasowych rozważaniach abstrahowaliśmy od stosunków gospodarczych z zagranicą, tzn. od importu i eksportu dóbr i usług oraz możliwości zaciągania kredytów zagranicznych i konieczności ich spłacania. Tym samym nie uwzględniliśmy korzyści płynących z handlu zagranicznego oraz ruchu kapitałów. Nie rozpatrywaliśmy wzajemnych związków, jakie występują między kursem wymiennym walut a bilansem płatniczym kraju. Są to problemy niezmiernie ważne w każdej gospodarce narodowej i bardzo często wywierają decydujący wpływ na sytuację gospodarczą kraju.

W celu wprowadzenia w krąg nowych zagadnień związanych z otwarciem gospodarki, zacznijmy nasze rozważania od analizy składników bilansu płatniczego.

16.1. Struktura bilansu płatniczego kraju

Bilans handlowy to zestawienie wpływów i wydatków dewizowych z tytułu eksportu i importu dóbr i usług.

W zestawieniu tym różnica między wartością eksportu i importu może być dodatnia, wówczas mówimy o nadwyżce bilansu handlowego. Jeśli różnica jest ujemna, wówczas mówimy o deficycie bilansu handlowego. Gdy saldo bilansu handlowego wynosi zero, oznacza to, że bilans handlowy jest zrównoważony, tzn. że wpływy z eksportu towarów pokrywają wydatki na zakup dóbr importowanych o przeznaczeniu produkcyjnym i konsumpcyjnym.

Bilans płatniczy jest pojęciem szerszym. Obejmuje on cały bilans handlowy oraz wszelkie powstałe rozliczenia finansowe między mieszkańcami danego kraju i państwem a zagranicą.

Bilans płatniczy jest zestawieniem wszystkich międzynarodowych transakcji ekonomicznych i finansowych w ciągu roku między danym krajem (np. Polską) a resztą świata.

Głównymi elementami bilansu są:

- bilans obrotów bieżących,
- bilans obrotów kapitałowych,
- saldo bilansu.

Bilans obrotów bieżących obejmuje towary, usługi, obsługę kredytów oraz darowizny, a ściślej biorąc: saldo bilansu handlowego z eksportu i importu towarów i usług, saldo odsetek wypłaconych od kredytów otrzymanych i odsetek uzyskanych od kredytów udzielonych innym krajom oraz saldo transferów prywatnych i oficjalnych z zagranicy.

Bilans obrotów kapitałowych obejmuje zapis transakcji dotyczących aktywów finansowych danego kraju z zagranicą, tzn.:

- salda kredytów średnio- i długookresowych (różnica między sumą kredytów otrzymanych i udzielonych),
- sumę zobowiązań kredytowych umorzonych i zrestrukturyzowanych (po uwzględnieniu nowych warunków i terminów płatności),
- rewaloryzację rezerw oficjalnych oraz należności i zobowiązań spowodowanych zmianą kursów walut,
- aktywa za granicą (odpływ kapitału),
- zagraniczne aktywa (napływ kapitału).

Trzecią częścią składową bilansu płatniczego jest **saldo rezerw dewizowych**.

Bilans obrotów bieżących może być dodatni lub ujemny.

Nadwyżka bilansu obrotów bieżących stanowi kwotę wyrażoną w dolarach, o którą wpływy przekraczają wydatki danego kraju z wymienionych w bilansie tytułów. Deficyt bilansu obrotów bieżących stanowi dolarową kwotę, o którą łączne wydatki przekraczają wpływy danego kraju z wymienionych w bilansie tytułów.

Podobnie można zdefiniować nadwyżkę oraz deficyt bilansu obrotów kapitałowych. W przypadku nadwyżki wpływy przekraczają wydatki, natomiast w przypadku deficytu wydatki przewyższają wpływy.

Zarówno w obrotach bieżących, jak i w obrotach kapitałowych każda z wymienionych pozycji może wystąpić ze znakiem dodatnim lub ujemnym. **Łączna suma tych sald (dodatnich i ujemnych) wyznacza sytuację płatniczą kraju.**

Problemy gospodarcze krajów słabo rozwiniętych

17.1. Pojęcie wzrostu gospodarczego i rozwoju gospodarczego

Pojęcia „wzrost gospodarczy” i „rozwój gospodarczy” są często utożsamiane ze sobą. W obu bowiem przypadkach są używane te same miary, tzn. tempo dochodu narodowego oraz poziom dochodu narodowego na jednego mieszkańca. Oba te pojęcia mają jednak odmienne znaczenie.

Wzrost gospodarczy jest to stałe zwiększanie zdolności danego kraju do produkcji towarów i usług pożądaných przez ludzi.

Zdolności produkcyjne każdej gospodarki zależą przede wszystkim od ilości i jakości występujących w niej zasobów naturalnych, majątku trwałego, jak również od poziomu techniki produkcji oraz poziomu kwalifikacji pracy (wiedzy teoretycznej i doświadczenia produkcyjnego). Majątek i zatrudnienie to materialne i osobowe czynniki wzrostu, a produktywność majątku i wydajność pracy to powszechnie stosowane miary efektywności tych czynników produkcji, od których zależy wielkość wytwarzanego dochodu narodowego.

Wzrost gospodarczy polega więc na rozszerzaniu i ulepszaniu materialnych i osobowych czynników produkcji. Wymaga to ciągłej akumulacji kapitału, dzięki gromadzonym oszczędnościom i inwestycjom, ciągłego doskonalenia ludzkich umiejętności i dokonywania postępu technicznego.

Rozwój gospodarczy jest pojęciem szerszym. Obejmuje ono bowiem nie tylko wszystkie składniki wpływające na wzrost dochodu narodowego, ale także jakościowe przemiany zachodzące w dłuższym okresie w rzeczowej, własnościowej i instytucjonalnej strukturze gospodarki narodowej.

Rozwój gospodarczy w **aspekcie rzeczowym** wyraża się np. w szybszym wzroście przemysłu przetwórczego niż przemysłu wydobywczego oraz w je-

szcze szybszym wzroście sfery usług konsumpcyjnych w porównaniu ze wzrostem całej sfery produkcji materialnej. Nie można osiągnąć wysokiego poziomu rozwoju gospodarczego bez istotnych zmian jakościowych struktury rzeczowej gospodarki narodowej.

Rozwój gospodarczy w **strukturze własności** wyraża się w powstawaniu własności państwowej i komunalnej, w rosnącym udziale wielkich korporacji w ogólnym zasobie kapitału. Znajduje on także wyraz w powstawaniu coraz większej liczby międzynarodowych korporacji, spółek typu joint ventures itp., które wywierają znaczący wpływ na postęp techniczny, wymianę międzynarodową, przepływ kapitałów z krajów wysoko rozwiniętych do krajów mniej rozwiniętych itp.

Rozwój gospodarczy w **aspekcie instytucjonalnym** wiąże się z rosnącą rolą instytucji państwowych, budżetu państwa oraz systemu bankowego i rynku kapitałowego w funkcjonowaniu gospodarki narodowej. Te jakościowe zmiany instytucjonalne wywierają korzystny wpływ na dynamikę gospodarczą w kraju, na stan zatrudnienia, na bardziej sprawiedliwy podział dochodu narodowego, na ochronę socjalną dla bezrobotnych i biedniejszej części społeczeństwa. Można więc ogólnie powiedzieć, że:

rozwój gospodarczy jest historycznym (długofalowym) procesem takiej wewnętrznej ekonomicznej i społecznej transformacji kraju, która doprowadza do powstania społeczeństwa poszukującego dróg poprawy swojej sytuacji gospodarczej i zorganizowanego w sposób umożliwiający i zachęcający obywateli do inwestowania w kapitał materialny, ludzki i intelektualny niezbędny do nieprzerwanej jego akumulacji.

Rozwojowi gospodarczemu towarzyszy więc wewnętrzna transformacja społeczeństwa, zmiana jego struktury zawodowej i społecznej, która sprzyja stopniowej poprawie jego bytu materialnego i społeczno-kulturowego.

17.2. Zróżnicowanie poziomów rozwoju gospodarczego współczesnego świata

Współczesny obraz świata, zamieszkałego przez ponad 7 mld ludności w ponad 200 krajach, jest niezwykle zróżnicowany pod względem poziomu rozwoju gospodarczego. Najbardziej syntetycznym miernikiem poziomu rozwoju gospodarczego jest **dochód narodowy na jednego mieszkańca** kraju. Międzynarodowe instytucje (ONZ, Bank Światowy itp.) dysponują dobrymi informa-

Część
czwarta

Makroekonomia

- kurs wyższy

Modelowe ujęcie równowagi ogólnej na rynku towarowym i rynku pieniężnym

Niniejszy rozdział jest syntetycznym podsumowaniem podstawowych zagadnień makroekonomii. Wiąże on w jednolitą całość makroanalizę rynku towarowego z rynkiem pieniężnym przy keynesowskim założeniu niepełnego wykorzystania zdolności produkcyjnych. Powiązanie obu rynków jest ilustrowane za pośrednictwem **mechanizmu transmisyjnego**, który stanowi główną treść modelu, zwanego w literaturze światowej *IS-LM*.

Przypomnijmy sobie na wstępie znane już zależności między składnikami popytu globalnego a realnym poziomem dochodu narodowego.

18.1. Zależności między składnikami popytu globalnego a poziomem dochodu narodowego

Wpływ znanych już wcześniej składników popytu globalnego na poziom dochodu narodowego w granicach istniejących zdolności produkcyjnych można zilustrować wykresem w układzie dwuwymiarowym (zob. rysunek 18.1).

Linia wyprowadzona z początku układu osi współrzędnych pod kątem 45° jest linią równowagi. Na niej znajdują się wszystkie punkty, dla których popyt globalny równa się dochodowi narodowemu brutto, czyli $P_g = Y$.

Składniki popytu globalnego są ilustrowane krzywymi przecinającymi jednostkową linią równowagi. Ich nachylenie zależy od krańcowej skłonności do konsumpcji. Im wyższa jest krańcowa skłonność do konsumpcji, tym większe jest nachylenie tych krzywych do osi odciętych.

- Gdyby efektywny popyt ograniczał się tylko do wydatków konsumpcyjnych K , wówczas dochód narodowy wytwarzany w kraju byłby najniższy i wy-

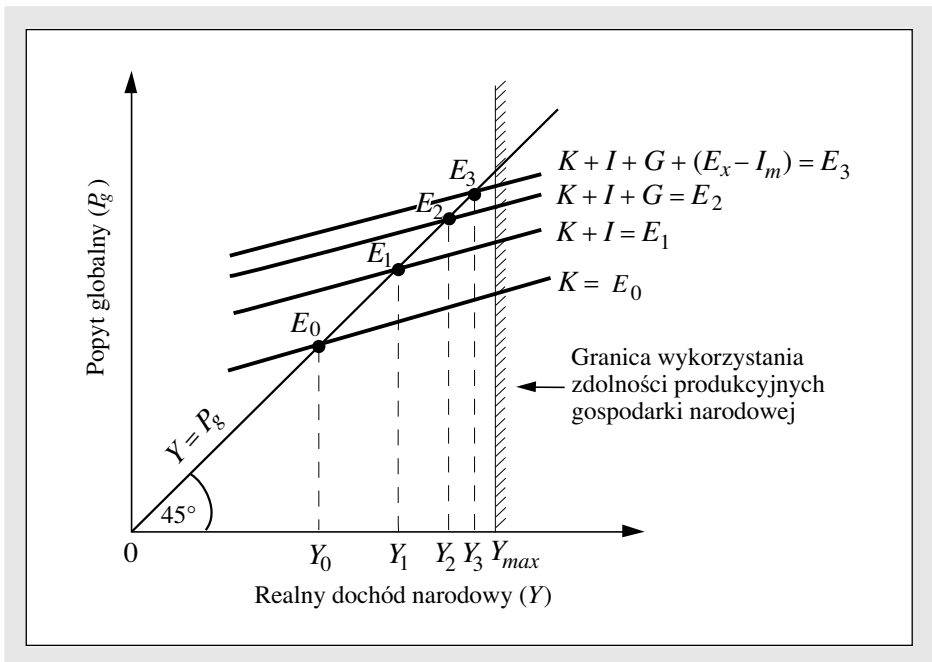
nosił tylko Y_0 . Oznaczałoby to bardzo niski stopień wykorzystania istniejących zdolności produkcyjnych.

- Efektywny popyt konsumpcyjny K powiększony o popyt inwestycyjny I w sektorze prywatnym powoduje zwiększenie dochodu narodowego z Y_0 do Y_1 .
- Wydatki rządowe G jeszcze bardziej zwiększają popyt globalny i przyczyniają się w ten sposób do zwiększenia dochodu narodowego z Y_1 do Y_2 .
- Nadwyżka eksportu nad importem ($E_x - I_m$) tworzy dodatkowy popyt zagraniczny i wpływa także korzystnie na rozmiary wytworzonego dochodu narodowego, który wzrośnie z Y_2 do Y_3 .

Gdyby założyć ujemny bilans handlowy w kraju, wówczas wytworzony dochód narodowy mógłby spaść nawet poniżej Y_2 , zmniejszając tym samym efekty wynikające z wydatków rządowych.

Rysunek 18.1

Składniki popytu globalnego i ich wpływ na stopień wykorzystania zdolności produkcyjnych gospodarki narodowej

Dotychczasowe rozumowanie opierało się na upraszczającym założeniu, że każdy rodzaj popytu globalnego wyznacza odpowiadające mu rozmiary dochodu narodowego i w rezultacie przez cały czas posuwamy się wzdłuż linii jednostkowej. Jej różne punkty wyrażają różne stany równowagi gospodarczej, ale przy różnym stopniu wykorzystania istniejących zdolności produkcyjnych.

Teoria cyklu koniunkturalnego

Cykl koniunkturalny jest wynikiem współdziałania wielu różnorodnych czynników i sił. Stwarza to możliwości różnorodnych wyjaśnień. Zjawisko cykliczności próbowano w historii myśli ekonomicznej tłumaczyć **zmiennymi falami** napływu wynalazków i innowacji technicznych w produkcji, które w pewnym okresie ożywiają aktywność gospodarczą, w innym zaś, gdy wyczerpuje się strumień wynalazków, następuje depresja gospodarcza.

Inne teorie kładły główny nacisk na czynniki psychologiczne, tzn. na pojawienie się nastrojów **optymistycznych** wśród przedsiębiorców, które skłaniały ich do rozwijania działalności inwestycyjnej, i po pewnym okresie zmieniające się w nastroje **pesymistyczne**, zniechęcające do działalności inwestycyjnej. Największą popularnością w podręcznikach autorów zachodnich cieszy się teoria cyklu oparta na współdziałaniu **mnożnika i akceleratora**¹.

Wszystkie wymienione teorie kładły główny nacisk na przyczyny mniej lub bardziej regularnych falowań w wydatkach inwestycyjnych, które wpływały na pozostałe zmienne w modelu cyklu.

---

¹ Akceleracja, zwana inaczej zasadą przyspieszenia, jest ilościowym wyrazem zależności czysto technicznej między zmianą poziomu dochodu narodowego a zmianą poziomu produkcji dóbr kapitałowych. Zgodnie z tą zasadą wzrost produkcji wymaga odpowiedniego zwiększenia inwestycji, a spadek produkcji pociąga za sobą ich zaniechanie lub nawet powstrzymanie się od zastąpienia zużytych środków trwałych, czyli dekapitalizację majątku. Zasadę akceleracji pierwszy sformułował J.M. Clark w artykule *Business Acceleration and the Law of Demand. A Technical Factor in Economic Cycles*, „Journal of Political Economy” 1917.

Dwadzieścia lat później P. Samuelson zbudował model wzajemnego oddziaływania mnożnika inwestycyjnego i akceleratora w kształtowaniu się zmiennego poziomu dochodu narodowego (*Interaction between the Multiplier Analysis and the Principle of Acceleration*, „Review of Economic Statistics” 1938). Model ten stał się podstawą do ustalenia czasowej serii liczb ilustrujących naturę zmian cyklicznych w gospodarce kapitałistycznej. Pojęcie zasady akceleracji wykorzystał następnie w modelu wzrostu gospodarczego R. Harrod i rozszerzył je w formie tzw. współczynnika kapitałochłonności produkcji. Zob. rozdział 20, podrozdział 20.1.

W niniejszym rozdziale przedstawię uproszczoną wersję teorii cyklu koniunkturalnego, sformułowaną w połowie lat trzydziestych ubiegłego stulecia przez jednego z najwybitniejszych polskich ekonomistów Michała Kaleckiego².

19.1. Teoria cyklu koniunkturalnego M. Kaleckiego

W celu teoretycznego wyjaśnienia zjawiska cykliczności Kalecki sformułował następującą funkcję inwestycji:

$$I_{t+1} = aS_t + b\Delta I_t - m\Delta F_t,$$

gdzie:

- I_{t+1} – inwestycje w roku następnym ($t + 1$); zakłada się tym samym roczne opóźnienie między decyzjami inwestycyjnymi a inwestycjami oddanymi do użytku;
- S_t – środki własne przedsiębiorców przeznaczone na akumulację (amortyzacja, nierozdzielone zyski korporacji, oszczędności przeznaczone na rozwój przedsiębiorstw);
- ΔI_t – przyrost lub zmniejszenie wydatków inwestycyjnych;
- ΔF_t – przyrost lub zmniejszenie zdolności produkcyjnych w gospodarce narodowej spowodowane różnicą między inwestycjami brutto I_b a ubytkiem aparatu wytwórczego wycofanym z produkcji U , czyli $\Delta F_t = I_{bt} - U_t$; w modelu przyjmuje się założenie, że U_t kształtuje się na jednakowym poziomie we wszystkich fazach cyklu;
- t – czynnik czasu (kolejne lata w cyklu koniunkturalnym);
- a, b, m – parametry funkcji liniowej dodatnie i mniejsze od jedności; wyrażają one zależność między S , ΔI oraz ΔF a wysokością nakładów inwestycyjnych w roku następnym.

Parametr a wyraża stopień wykorzystania własnych środków pieniężnych na cele inwestycyjne.

Parametr b wyraża zależność między przyrostem wydatków inwestycyjnych w czasie t a wysokością nakładów inwestycyjnych w czasie $t + 1$.

Parametr m (bliższy zeru niż jedności) wyraża zależność między zmianami zasobu kapitału w roku bieżącym t a poziomem nakładów inwestycyjnych w roku następnym $t + 1$.

² Zob. M. Kalecki, *Prace z teorii koniunktury 1933–1939*, Warszawa 1962 oraz *Teoria dynamiki gospodarczej*, Warszawa 1954.

Teorie wzrostu gospodarczego

Ekonomia neoklasyczna oraz ekonomia keynesowska były zdominowane przez długi okres analizami typu statycznego, które opierały się na założeniu, że zdolności produkcyjne gospodarki się nie zwiększają.

Neoklasycy koncentrowali się na dowodzeniu, że samoregulujące mechanizmy rynkowe zapewniają wytwarzanie dochodu narodowego w warunkach pełnego wykorzystania istniejących zdolności produkcyjnych oraz pełnego zatrudnienia siły roboczej.

Keynesiści, odwołujący się do realiów gospodarki rynkowej, wskazywali, że ani zdolności produkcyjne nie są w pełni wykorzystywane, ani zasoby siły roboczej nie znajdują pełnego zatrudnienia. Stąd ich argumentacja koncentrowała się na uzasadnianiu konieczności prowadzenia aktywnej polityki interwencyjnej państwa, której głównym celem jest zwiększanie dochodu narodowego przy istniejących zdolnościach produkcyjnych gospodarki narodowej i tym samym zwiększanie zatrudnienia oraz ograniczanie rozmiarów bezrobocia.

Pod koniec lat trzydziestych, a w szczególności w latach czterdziestych XX w., zwolennicy Keynesa podjęli próbę zdynamiczowania jego statycznej teorii i pokazania, jak funkcjonują mechanizmy gospodarki rynkowej w warunkach wzrostu gospodarczego. **Wzrost gospodarczy** po zakończeniu II wojny światowej stał się nie tylko podstawowym warunkiem rozwiązywania najważniejszych problemów społecznych w poszczególnych krajach, lecz także głównym wyzwaniem podzielonego świata na rywalizujące ze sobą różne systemy polityczne. Na wiele następnych lat tempo wzrostu gospodarczego miało się stać głównym wyrazem postępu i miernikiem sukcesu polityki gospodarczej państwa.

Nastąpiło więc wyraźne przesunięcie punktu ciężkości z analiz w stanie równowagi statycznej na analizę mechanizmów zapewniających długofalowy wzrost gospodarczy.

20.1. Model wzrostu gospodarczego R. Harroda

Ekonomista angielski, Roy Harrod, wykorzystał keynesowską interpretację współzależności między inwestycjami a oszczędnościami i przekształcił ją w proste równanie tempa wzrostu dochodu narodowego. W tym celu obie strony równości $I = O_s$ podzielił przez dochód narodowy Y i do tej nowej równości wprowadził niezwykle ważną **relację** między wydatkami inwestycyjnymi I a przyrostem dochodu narodowego ΔY . Relacja ta została nazwana **przyrostową kapitałochłonnością produkcji** i uznana za najważniejszy wkład R. Harroda do teorii ekonomii.

W zapisie formalnym można to ująć w następujące równania:

$$\frac{I}{Y} = \frac{O_s}{Y},$$

lub

$$\frac{\Delta Y}{Y} \cdot \frac{I}{\Delta Y} = \frac{O_s}{Y},$$

stąd

$$\frac{\Delta Y}{Y} = \frac{O_s}{Y} : \frac{I}{\Delta Y},$$

gdzie:

$$\frac{\Delta Y}{Y} = G_f \quad \text{– tempo wzrostu dochodu narodowego,}$$

$$\frac{O_s}{Y} = s \quad \text{– udział oszczędności w dochodzie narodowym, który wyraża stałą przeciętną i krańcową skłonność do oszczędzania,}$$

$$\frac{I}{\Delta Y} = k \quad \text{– krańcowy współczynnik kapitałochłonności produkcji mierzony wielkością nakładu inwestycyjnego na jednostkę przyrostu dochodu narodowego.}$$

Równanie wzrostu Harrod zapisał w następującej postaci:

$$G_f = \frac{s}{k}.$$

Założmy, w celu ilustracji, że stopa skłonności do oszczędzania wynosi $s = 0,15$, a współczynnik kapitałochłonności $k = 3$, wówczas tempo wzrostu dochodu narodowego będzie się równać $G_f = 0,05$, czyli 5% rocznie.

Ta stopa wzrostu jest dopiero punktem wyjścia do analizy samego mechanizmu wzrostu i sama w sobie jeszcze niczego nie wyjaśnia. Dlatego, oprócz

Część
piąta

Marek Garbicz

**Kapitalizm XXI wieku:
nowe zjawiska i procesy.
Wyłanianie się nowego
świata?**

Współczesny kapitalizm krajów rozwiniętych XXI w. jedynie w małym stopniu przypomina podręcznikowe obrazki. Główne gałęzie gospodarki, a dotyczy to zwłaszcza przemysłu, są w bardzo wysokim stopniu zmonopolizowane. Warunki wolnej konkurencji zdarzają się wyjątkowo, raczej lokalnie na niszowych rynkach drobnych usług lub rzemiosła czy w postaci wiejskiego targowiska handlowego. Nie żyjemy dziś w świecie konkurencji, lecz w świecie niebywałej koncentracji produkcji, kapitału oraz władzy ekonomicznej w rękach nielicznych. Zjawisko nie jest zupełnie nowe, ale obserwowana skala tej koncentracji jest dziś imponująca.

Od co najmniej od lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku kapitalizm staje się systemem światowym, globalnym w takim stopniu, w jakim to nigdy przedtem nie miało miejsca. Oczywiście jednym z przejawów tego zjawiska jest historyczna porażka systemu gospodarki centralnie planowanej (tzw. upadek komunizmu), krach ekonomiczny tego systemu. Komunistyczne Chiny od 1979 r. wkroczyły na ścieżkę budowy systemu rynkowego, choć czyniły to stopniowo i początkowo dość ostrożnie. Ostatecznie około 10 lat później wszystkie kluczowe reformy konieczne dla funkcjonowania systemu kapitalistycznego zostały w Chinach w zasadzie wprowadzone (choć bez zmian politycznych rozmontowujących autorytarne rządy partii komunistycznej). W ZSRR reformy Gorbaczowa zakończyły się w końcu rozpadem kraju w 1991 r. i wyłonieniem się kilkunastu niezależnych gospodarek. Odrzucając model planowej gospodarki, zainstalowały one u siebie kapitalizm, choć w wielu przypadkach okazało się to kapitalizmem w wersji patologicznej. Także kraje Europy Wschodniej i Środkowej przeszły transformację ustrojową (symboliczny początek w Polsce to wybory z czerwca 1989 r.) i wszystkie (poza Albanią oraz kilkoma krajami byłej Jugosławii) wraz z trzema krajami byłego ZSRR (republiki bałtyckie) stały się w 2004 r. członkami Unii Europejskiej.

Pojawiła się jednak istotna różnica między formułą transformacji ustrojowej, jaką zastosowano w krajach wschodnioeuropejskich, w tym w Polsce,

Kapitalizm w globalnym świecie

21.1. Globalizacja, jej źródła i zagrożenia

Upowszechnienie się technologii informatycznej było kluczowym czynnikiem i siłą sprawczą, która zmieniła sposób uprawiania biznesu w ostatnich 40 latach. Bez tej zmiany technologicznej globalizacja¹ produkcji i handlu na dzisiejszą skalę nie byłaby w ogóle możliwa. Chociaż, kiedy debatujemy nad globalizacją, zazwyczaj akcentujemy także rolę spadających kosztów transportu jako istotnego czynnika sprawczego tego procesu i znaczenie zmian prawno-instytucjonalnych usuwających bariery w handlu. Wszystkie trzy zjawiska mają znaczenie, aczkolwiek natężenie zmian każdego z nich przypada na trochę inny moment analizowanego okresu. Amerykański dziennikarz T. Friedman ukuł nawet termin, że „świat jest płaski”, aby podkreślić, że współcześnie wszyscy konkurują na równych prawach, a reguły gry są takie same zarówno dla Hindusa, Chińczyka czy Szwajcara. Nie żyjemy w odrębnych, zhierarchizowanych światach. Geografia, dystans przestają mieć znaczenie, świat się niewiarygodnie skurczył i także czasowo zbliżył do siebie. Wszyscy działamy jakby na jednym, wspólnym globalnym rynku.

Wysokie koszty transportu i komunikacji umożliwiają formowanie się jedynie rynków lokalnych, małych i płytkich zarazem, bo producentom (także nabywcom) nie opłaca się przemieszczać towarów na duże odległości, poza doborami o wyjątkowo korzystnych relacjach wartość – waga. Jednocześnie przesyłanie informacji na duże odległości jest zaburzone i powolne. Geograficzny horyzont działania podmiotów rośnie, a szlaki transportowe wydłużają się wraz

---

¹ Globalizacja jest to proces rosnącej integracji i współzależności zachodzący między podmiotami we współczesnej gospodarce światowej. Wynika z zanikania dystansu geograficznego (świat się kurczy), komunikacyjnego (łatwości kontaktu i przesyłu informacji), zwiększenia mobilności czynników produkcji. Głównymi czynnikami są zmiany technologiczne, przede wszystkim w obrębie informatyki.

Finansjalizacja gospodarki światowej

22.1. Podbój gospodarki przez świat finansów

Trudno zrozumieć współczesny kształt kapitalizmu, ignorując zjawiska dziejące się w świecie finansów. Jest to przede wszystkim eksplodujący wzrost międzynarodowych finansów prywatnych. Istotnie skala tego procesu jest zdumiewająca. Obecnie światowe aktywa finansowe wynoszą około 300 bln USD, a więc czterokrotnie przewyższają światowe PKB. Przy czym zaledwie 25% tych aktywów stanowią akcje, reszta to głównie różnego rodzaju papiery dłużne. Według miarodajnych danych Bank for International Settlements z Bazyli wielkość dziennych obrotów na rynkach walutowych wyniosła w kwietniu 2013 r. 5,3 bln USD¹ (tj. 25 razy więcej niż światowe PKB), podczas gdy jeszcze w 1998 r. było to 1,5 bln USD. Aby w pełni uchwycić dynamikę tych procesów, dodajmy, że obroty te w 1980 r. były jeszcze o cały rząd wielkości mniejsze niż w początku XXI w. Z kolei światowe obroty handlowe (towary i usługi) są aż 80 razy mniejsze niż wielkość wymiany na światowych rynkach walutowych².

Sfera realna została więc całkowicie zdominowana przez finansową. Problem nie polega jednak wyłącznie na hipertrofii sektora finansowego. Finanse wręcz podporządkowały sobie całą gospodarkę i ją zdominowały, narzucając swą logikę. Logikę, która – jak się wydaje – hamuje rozwój i wywołuje różne patologiczne konsekwencje. Jak to się stało i dlaczego było to możliwe? Dlaczego finanse pełniące jeszcze w latach pięćdziesiątych czy sześćdziesiątych ubiegłego wieku funkcje wyraźnie służebne wobec sektora produkcyjnego (a także wobec konsumentów) nagle, dość nieoczekiwanie, stały się ośrodkiem wokół którego

¹ *Triennial Central Bank Survey*, Monetary and Economic Department, Bank for International Settlements, September 2013

² World Trade Organization. *International Trade Statistics* 2015.

Zmiany geopolityczne

23.1. Peryferie doganiają wysoko rozwinięte centrum?

Można toczyć dyskusję, jakie czynniki przyspieszenia wzrostu ekonomicznego w krajach peryferyjnych, niedorozwiniętych (publicystycznie nazywanych krajami Południa) były decydujące. Czy były to czynniki wewnętrzne, czy raczej zewnętrzne? Wydaje się, że bardziej popularny jest sąd, iż skok rozwojowy Południa wydarzył się trochę w wyniku zbiegu kilku, ale jednak przypadkowych i zbieżnych w czasie okoliczności. Można np. argumentować, że kraje te usprawniły znacząco swe instytucje, poniosły spory wysiłek rozbudowania swych systemów edukacyjnych, poprawiły infrastrukturę techniczną. I to zadecydowało. Choć wszystkie te argumenty są prawdziwe, to mają one jednak jedną kluczową słabość. Dlaczego ekspansja Południa nie nastąpiła znacznie wcześniej i trzeba było na to czekać 150–200 lat? Czyżby kraje rozwijające się dopiero ostatnio zorientowały się w mechanizmach promowania rozwoju? Albo wcześniej nie miały dostatecznych motywów zwiększania dobrobytu? Samo postawienie tych retorycznych pytań wskazuje, że szukanie źródeł przyspieszenia głównie w czynnikach wewnętrznych jest niewystarczającym wyjaśnieniem. Teza, którą się tu stawia, brzmi następująco: obserwowane w ostatnich 30–35 latach przyspieszenie tempa wzrostu krajów Południa i zmniejszenie dystansu rozwojowego peryferii w stosunku do technologicznie rozwiniętego centrum¹ to głównie rezultat potrzeb i logiki rozwojowej centrum. Jakkolwiek nie brzmiałoby to paradoksalnie, skok rozwojowy Południa jest jedynie uboczną konsekwencją transformacji i przekształceń samego globalnego kapitalizmu. Bo to centrum (rozwinięte kraje Północy) wyznacza reguły gry światowej gospodarki. Zaobserwowana tendencja do (przejściowej?) **konwergencji** nie jest

¹ Centrum i peryferie – model gospodarki światowej pokazujący relacje podporządkowania i zależności istniejące między dominującymi gospodarkami (stanowiącymi zaawansowane ekonomicznie i technologicznie centrum) a zacofanymi gospodarkami (stanowiącymi peryferia współczesnego świata).

jakimś momentem zewnętrznym w stosunku do systemu globalnego kapitalizmu, ale jego nową, szczególną fazą, przez którą on przechodzi i ewoluuje.

Wielki kapitał inwestuje w krajach peryferyjnych w nadziei na wyższe zyski. Globalizacja to niezwykle ułatwia wskutek niskich kosztów transportu i informacji. To jest nowa wersja kolonizacji dotychczas niezdobytych czy niedostępnych terytoriów, czyli obszarów dotychczas nieopłacalnych w eksploatacji. Kapitał zyskuje nowe możliwości i jednocześnie ucieka przed ograniczeniami, jakie napotyka w krajach macierzystych. Lokowanie produkcji w krajach peryferyjnych pozwala sięgać po tanią siłę roboczą i unikać skutków rozbudowanych systemów państwa opiekuńczego. Czy to oznacza, że peryferie bronią się przed tym nowym podbojem? Tak nie jest. W samym początku polskiej transformacji jedna z gazet dała artykułowi redakcyjnemu tytuł „Krzyżakom przebaczymy, inwestorów witamy”. Oznacza to, że w optyce krajów przyjmujących podbój nie jest zagrożeniem, ale wybawieniem. Główną obawą jest to, że w ogóle nikt nas nie zechce podbijać. To zastosowana wobec nas opcja wyjścia czy wykluczenia z podboju jest niepokojąca. Nie jest to bowiem gra o sumie zerowej, w której wygrana może się brać wyłącznie z przegranej drugiej strony. Tu obie strony korzystają w grze, nawet jeśli w stopniu mocno nierównym. Dlatego ci „Krzyżacy” mogą stawiać swoje warunki, mogą się droczyć, wywierać presję, szantażować. Poszczególne kraje Południa mogą teoretycznie te warunki odrzucać, ale ryzykują, że kapitał popłynie do innych, bardziej przychylnych sąsiadów. Dlatego zmiany instytucjonalne korzystne dla kapitału są wprowadzane, podatki są obniżane, a polityka państwa staje się niezmiernie przyjazna dla inwestorów z Północy. Znacząca część przeobrażeń w strefie peryferii jest zatem wyrazem przystosowania się do oczekiwań, żądań i potrzeb centrum. Konwergencja², którą widzimy, to nie szturm Południa na pozycję Północy, ale – uwarunkowane zmianą technologiczną – częściowe włączenie obszarów peryferii w proces reprodukcji globalnego kapitału. Co pozwoliło niektórym krajom, regionom czy grupom społecznym Południa wyraźnie awansować. Sposób, w jaki system globalny się dziś reprodukuje, powoduje, że nawet słabi czerpią pewne korzyści.

W myśl rozwijanej tu tezy odrzucana jest zatem wizja samoistnego awansu upośledzonych. Ma to swe konsekwencje. Jeśli jest to pogląd trafny, a dotychczasowe mechanizmy wciąż będą działały, to prognozy nie są zbyt optymistyczne. Po pierwsze, tempo wzrostu krajów rozwijających się ostatnio zwalnia. W przeszłości różnica tempa wzrostu między światem rozwiniętym (kraje

---

² Konwergencja to zjawisko zbliżania się poziomów rozwoju krajów czy regionów. Jest to idea doganiania, w myśl której biedniejsze gospodarki rozwijają się szybszej niż bogatsze, co pozwala skracać dystans rozwojowy.

Postówie

W pierwszym rozdziale podręcznika ekonomia została zdefiniowana jako nauka o **racjonalnych wyborach** dokonywanych przez różne podmioty gospodarcze w celu osiągnięcia najwyższych efektów ekonomicznych z danego – z reguły ograniczonego – zasobu środków. W praktyce decyzje o wyborze określonych rozwiązań znajdują się pod wpływem znacznie większej liczby ograniczeń niż możliwe jest ich uwzględnienie w analizach teoretycznych. Stąd wynikają duże nieraz rozbieżności między idealnymi wyborami w warunkach modelowych a realnym przebiegiem podejmowanych decyzji i ich skutków w różnych podmiotach gospodarczych. Trzeba zdawać sobie sprawę, że w realnej gospodarce ani w sektorze prywatnym, ani w sektorze publicznym nie da się całkowicie uniknąć błędnych decyzji. Różnica polega jednak na tym, że za błędy polityki państwa muszą płacić wszyscy obywatele kraju, a za błędy popełnione w przedsiębiorstwie odpowiadają tylko właściciele firmy oraz akcjonariusze. Dlatego motywacje do uniknięcia błędów są znacznie silniejsze w sektorze prywatnym niż w sektorze publicznym.

Wykład zacząłem od próby odpowiedzi na pytanie: czym zajmuje się ekonomia? Co więc można powiedzieć o ekonomii jako nauce na zakończenie wykładu? Unikając ścisłej, naukowej definicji przedmiotu jej badań i ujmując rzecz bardziej pragmatycznie, można powiedzieć, że:

Ekonomia uczy kojarzenia różnych zjawisk gospodarczych, dostrzegania wzajemnych związków między nimi, poprawnego wnioskowania i syntetycznego uogólniania.

Pomijanie tego rodzaju zależności w wiedzy ekonomicznej rodzi skłonność do widzenia wszystkiego osobno. W rzeczywistym świecie nie ma zjawisk jednoprzyczynowych. Każde zjawisko gospodarcze ma rozległe, różnokierunkowe powiązania i wskazywanie tylko na jedną przyczynę nie może prowadzić do zadowalających odpowiedzi i oczekiwanych rezultatów. Byłoby to wyrazem znachorstwa lub wręcz myślenia magicznego, które powodują dużą podatność

na prostą, chociaż czasami sugestywnie formułowaną demagogię. Prymitywna interpretacja rzeczywistości wyraża się najczęściej w prostych receptach na powszechne bogactwo lub też w myśleniu życzeniowym, oderwanym od realnych możliwości, które wyznaczają granicę rozsądnego wyboru.

Tymczasem dobrobyt społeczny ma swoje najważniejsze źródło we wzroście wydajności ludzkiej pracy i efektywnym wykorzystaniu wszystkich innych czynników produkcji.

Aby ekonomia była skuteczna, musi być narzędziem czynnego oddziaływania na bieg wydarzeń. Wobec zwiększającej się nieokreśloności zachowań różnorodnych podmiotów gospodarczych ekonomia powinna wskazywać kierunki i sposoby aktywnej polityki gospodarczej państwa mieszczące się w logice działań i zachowań rynkowych wszystkich podmiotów gospodarczych.

Dotąd nierozstrzygnięty jest spór, czy ekonomia ma być wyłącznie kontemplacyjna, czy również nastawiona na aktywną politykę gospodarczą państwa. Istnieją w tej dziedzinie dwa ekstremalne zagrożenia – idealizowanie rynku jako jedynego instrumentu w rozwiązywaniu wszystkich problemów gospodarczych bądź postulowanie ręcznego sterowania procesem gospodarczym, a w bardziej skrajnej postaci – autorytarne planowanie.

Współczesnej gospodarce potrzebna jest ekonomia analizująca nowy mechanizm ekonomiczny, opierający się na podstawowych regułach gospodarki rynkowej, a nie na uznaniowych wyborach centralnego decydenta.

Ekonomia, choć sama w sobie jest fascynującym rozdziałem w historii ludzkiego poznania, nie jest jeszcze rozdziałem zamkniętym. Wciąż rodzą się nowe idee i nowe techniki jej prezentacji. Urok ekonomicznego filozofowania ujawnia się dopiero wówczas, gdy pozwala ono lepiej zrozumieć konflikty i interesy różnych grup społecznych, a nawet dramaty władzy usiłującej dokonywać wyborów w warunkach ograniczoności środków mających alternatywne zastosowania.

Mieczysław Nasitowski

Indeks

A

agregacja dochodu narodowego a ceny 221–223
agregatowa (globalna) podaż w teoriach neoklasycznej i keynesowskiej 265–285, 403–409
agregatywne zależności w ekonomii keynesowskiej 227–242
    funkcja konsumpcji 231–233
    keynesowska funkcja inwestycji 237–239
    inwestycje a oszczędności 227–231
    mnożnik inwestycyjny a dochód narodowy 233–237
    popyt globalny a dochód narodowy 239–242
agregatywny (globalny) popyt w teoriach neoklasycznej i keynesowskiej 232–233, 237, 239–241, 265–279, 403–408
akcelerator 410
akcje 44, 46, 55–57, 203, 289, 318, 458–459
    uprzywilejowane 45
    zdematerializowane 55
    zwykłe 45
akcjonariat pracowniczy zob. przedsiębiorstwo samorządowe
akcjonariusze 44, 46
akredytywa 52
aktualna wartość firmy 202–203
aktywa
    bankowe 290–292
    bieżące 185–187
    finansowe świata 451
    obrotowe 186
    pieniężne 186, 303
    przedsiębiorstwa 186, 199–205
    trwałe 186
alokacja środków (zasobów) 22, 78, 155
alternatywne zastosowanie środków 22, 149–150
amortyzacja 132–133, 210, 216, 218–219, 239
    przyspieszona 133
    środków trwałych 132–133, 136
analiza
    produkcyjności pracy 113–131
    wskaźnikowa bilansu 187–190
analiza czynników produkcji zob. czynniki produkcji, analiza

analiza istniejących zasobów produkcyjnych przy założeniu pełnego i niepełnego ich wykorzystania zob. ekonomia neoklasyczna, keynesowska i monetarystyczna
aprecjacja zob. kurs walut, aprecjacja
autonomiczny poziom konsumpcji 231, 258

B

badanie rynku 196–198
Bank Anglii 57, 58
bank centralny 51, 57–59, 223, 245, 288–304, 309, 390, 468
    a koniunktura gospodarcza kraju 310–311
banki komercyjne 50–54, 256, 259, 262, 296–301, 310–311, 317–318, 334, 344
bankowe operacje pieniężne 50–54
Bank Polski 58
bankructwo przedsiębiorstwa 145
Bank Szwedzki 57
Bank Światowy 374, 381
barter 287, 253–254
Bairoch, Paul 444
baza monetarna (pieniądz wielkiej mocy) 298
bezpieczeństwo socjalne 244, 247
bezrobocie 320–329, 337–341, 445, 455, 467–468
    dobrowolne 325–328
    frykcyjne 325–327
    koniunkturalne 328, 337
    naturalne 326–329, 337–340, 414
    przymusowe 327–328
    skutki społeczne 328–329
    stopa 337–341
    stopa bezrobocia naturalnego 339–341
    strukturalne 325–327
bilans
    banku centralnego 290–292
    banku komercyjnego 290–292
    gospodarki narodowej O. Langego 214–215
    handlowy 348, 357–359
    obrotów bieżących 348–350
    obrotów kapitałowych 349
    płatniczy 348–351, 406–408, 468
    przedsiębiorstwa 185–187

- bilans płatniczy a stopa procentowa i dochód narodowy 398–400
- bilans płatniczy kraju i wymiana międzynarodowa 348–370
- a kurs walut 359–363
  - granica zadłużenia kraju 367–370
  - koszty komparatywne 352–355
  - przywracanie równowagi zewnętrznej 363–367
  - skutki krótko- i długookresowe gospodarki otwartej 355–359
  - struktura bilansu 348–351
- bilety bankowe 58
- biuro maklerskie 55, 306
- BRICS 463
- budżet i polityka fiskalna państwa 243–263
- deficyt i nadwyżka budżetowa 245–248
  - finansowanie deficytu budżetowego 255–258
  - finansowanie deficytu budżetowego oszczędnościami 262–263
  - mnożnik zrównoważonego budżetu państwa 261
  - podatki bezpośrednie i pośrednie 248–252
  - podatki i wydatki budżetowe a poziom wytwarzanego dochodu narodowego 258–261
  - stopa opodatkowania dochodów a wpływy do budżetu państwa 252–255
  - w rozwiniętych gospodarkach 243–245
- Burda, Michael 220
- Burns, Arthur Frank 243, 308
- ## C
- ceduła 55
- cena
- a reakcje konsumenta i producenta 67
  - deficytowa 76
  - maksymalna 73–76
  - minimalna 75
  - niezmienna 76–77
  - równowagi a cena maksymalna i minimalna 73–76
- cenobiorca 152
- cenotwórca 152
- cenowa elastyczność podaży 89–92
- dodatnia 91–92
  - jednostkowa 89–90
  - przypadki ekstremalne 90
- cenowa elastyczność popytu 79–89, 90
- a utarg całkowity 85–89
  - jednostkowa 80, 84–85
  - mieszana 85–86
  - zmienna 81–83
- centrum i peryferie 460–464
- ceny
- a długookresowe koszty wytwarzania w gałęzi 148–150
  - a dochód narodowy 221–223, 266–269, 396–398
  - a maksymalizacja zysku 141–145
  - a podaż 69–71
  - a popyt 67–69, 197–198
  - funkcje 77–79
  - kształtowanie pod wpływem konkurencji 144–145
  - monopolowe 147, 152–160
  - planowo-deficytowe 76–77
  - przeciętne a dochód narodowy 266–268, 396–397
  - regulowane przez państwo 74–77, 160–161, 168
  - rynkowe (bieżące) 104–106, 144–148, 162–167, 222
  - stałe 222
  - w oligopolu 164–167
  - wpływ państwa za pośrednictwem podatku VAT 95–97
- Clark, John Maurice 410
- Coase, Ronald 179
- Cobb, Charles Wiggins 426–427, 431–432
- core business* 444
- cykl koniunkturalny 315–320, 410–416
- czynniki kształtujące wielkość podaży pieniądza 292–295
- czynniki produkcji, analiza 113–131
- krzywa produktu całkowitego a krzywe przeciętnej i krańcowej produktywności pracy 113–116
  - optymalna kombinacja 116–121
  - poziom i zróżnicowanie płac 127–131
  - produkcyjność pracy 123–127, 131
  - czynności pośredniczące banków 52
- ## D
- Davis, Gerald Fredrick 452
- decyzje inwestycyjne 199–204, 235–239
- deficyt bilansu płatniczego 349–351, 360, 365–366, 456, 464, 468
- budżetowy 245–248, 305, 401
  - a oszczędności 262–264
  - sposoby finansowania 255–258
- deflacja 333
- deflator 222
- depozyty bankowe 290, 295–298
- deprecjacja zob. kurs walut, deprecjacja
- deregulacja gospodarki 448–450
- dewaluacja waluty 320, 360
- długookresowa funkcja produkcji typu Cobba-Douglasa 426–431
- długookresowa krzywa podaży LAS 405–406
- dług publiczny 255–257, 393–395

- dobra
   homogeniczne 163
   inwestycyjne (produkcyjne) 31–33, 42,
     210–211, 221, 238, 318
   kapitałowe 133, 234–235, 377
   komplementarne 66
   konsumpcyjne 32, 101–104, 221
   konsumpcyjne trwałego użytkowania 30, 53,
     223, 319
   niższego rzędu 68, 101–102, 108–109
   normalne 108–109
   rzadkie 74
   substytucyjne 66, 85, 110
 dochodowa elastyczność popytu 92–95
 dochody
   budżetu państwa (wpływy) 216–218, 248–258,
     262–263
   gospodarstw domowych 40–41, 216–217
 dochód
   konsumenta a proporcje cen 78, 104–110
   nominalny 106, 110, 265
   realny 109, 230
 dochód fiskalny zob. dochody budżetu państwa
 dochód narodowy 209–224
   a bilans handlowy 355–358
   a inwestycje i oszczędności 229–237, 268–274
   a podatki 258–260
   a popyt globalny 239–241
   a przeciętny poziom cen zob. ceny przeciętne
     a dochód narodowy
   a wydatki budżetu państwa 258–260
   brutto 212
   jako miernik wzrostu gospodarczego 223–224
   na jednego mieszkańca 374–377
   według cen czynników wytwórczych DNCW
     215–216, 218
   w ujęciu nominalnym (ceny bieżące) 222
   w ujęciu realnym (ceny stałe) 222
 dochód narodowy, tworzenie i podział 209–222
   ceny jako narzędzia agregacji dochodu naro-
     dowego 221–223
   kategorie produktu i dochodu narodowego
     215–217
   przepływy międzygałęziowe W. Leontiefa
     212–215
   ruch okrężny strumieni dochodów i wydatków
     217–221
   wartość dodana i produkcja finalna 210–212
   zalety i wady wartościowania 223–224
 Domańska, Elżbieta 44
 Domar, Evsey 422–426
 dopływ i odpływ pieniądza w obiegu, środki
   regulacji 307–310
 Douglas, Paul Howard 426–427, 431–432
 dysekonomia skali produkcji 146–147
 dyskonto 200, 202–204, 306–307
 dyskrejonalna polityka fiskalna 262
 dyspozycyjny dochód ludności DDL 215–217,
   219, 229–231, 258
 dywersyfikacja portfela inwestycyjnego 304
 dywidenda 45–47, 55–56, 458–459
 działy gospodarki narodowej 211
- ## E
- Edgeworth, Francis Ysidro 101
 efekt
   dochodowy pracy 120
   dochodowy przy obniżce cen 109–110
   dźwigni 188
   mnożnikowy 233–237, 261
   popytowy wydatków budżetowych 258–260,
     262
   popytowy wydatków gospodarstw domowych
     261
   snoaba 68
   substytucyjny pracy 122–124
   substytucyjny przy zmianie relacji cen naby-
     wanych dóbr 109–110
   wypychania 256, 393–396, 402
 efektywność czynników wytwórczych 116–121
 efekty zewnętrzne 280
   wzrostu dochodu narodowego 222
 ekonomia
   a polityka gospodarcza 25–26
   definicja i interpretacja 21–22
   jako nauka społeczna 27, 313
   keynesowska 207–208, 227–241, 243–263,
     275–279, 403–408
   makroekonomia definicja 24–25
   mikroekonomia definicja 24–25
   modelowe ujęcie 23–24
   monetarystyczna (monetaryzm) 285, 310–313,
     334–336, 339–341
   neoklasyczna 100, 122, 136–170, 245–248,
     265–283, 283, 311–313, 315, 330, 338–341,
     426–434
   normatywna 26–28
   podaży 311–313
   pozytywna 26–28
   problemy wyboru ekonomicznego 28–34
 ekonomieści 28, 313
 ekspansja inwestycyjna 379
 eksport 214, 219, 250, 348–370
 elastyczność
   cen i płac w teorii neoklasycznej i keynesow-
     skiej 265–279
   cenowa 167–168
   cenowa podaży 88–92
   cenowa popytu 79–89
   cenowa popytu a utarg całkowity 85–89,
     165–167
   dochodowa popytu 92–95, 108

jednostkowa popytu 84–85
 łukowa 82–83
 mieszana popytu 85
 podaży produktów rolnych 331
 zmienna popytu 83
 emisja pieniądza 286
 emitent obligacji 54–55
 Engel, Ernest 93
 euro 467–469
 Europejski Bank Centralny 468

F

faktyczna stopa wzrostu gospodarczego 418–422
 fazy cyklu koniunkturalnego 315–318
 Fedorowicz, Zdzisław 302
 finanse publiczne 246–248
 finansjalizacja gospodarki 440, 448, 451
 finansowanie deficytu budżetowego 255–257
   a oszczędności 262–263
 Fisher, Irving 292
 formy
   bezrobocia zob. bezrobocie
   konkurencji 167–170
   własności 44–50
 Friedman, Milton 281, 302, 325, 335, 338–339
 Friedman, Thomas Lauren 442
 Fukuyama, Francis 438
 fundusz amortyzacyjny 132–133
 fundusze powiernicze 53
 funkcja
   decyzji inwestycyjnych M. Kaleckiego 411–414
   inwestycji, keynesowska 237–239
   konsumpcji 231–233, 258–260
   popytu na pieniądź 301–305
   popytu na towar 67–69
   produkcji 113–115, 136–140
   produkcji typu Cobba-Douglasa 426–432
 funkcje
   banku centralnego 58–59
   cen w gospodarce rynkowej 77–79
   pieniądza 286–288
 funkcjonowanie przedsiębiorstwa zob. przedsię-
   biorstwo, teoria funkcjonowania

G

Galbraith, John Kenneth 449
 gałęzie gospodarki narodowej 211–215
 Garbicz, Marek 18, 398
 Gaulle, Charles André Joseph Marie de 451
 giełda
   papierów wartościowych 54–57, 304–307
   towarowa 54
 Giffen, Robert 68
 globalizacja 438–439, 442, 444
 Gołachowski, Edward 398

gospodarka
   mieszana 50
   naturalna 377–379
   niedoborów 76–77, 333–334
 gospodarstwa
   domowe 40–41
   rolne 41–42
 Gorbaczow, Michaił 437
 Gossen, Herman 101
 gotówka w obiegu w rękach ludności 298–299
 granica
   opłacalnego (racjonalnego) zatrudnienia
     123–125
   opłacalności produkcji 146–147
   opłacalności projektów inwestycyjnych
     237–239
   zadłużenia kraju 367–370
   zwiększania deficytu budżetowego 254–257
 Gładalski, Feliks 433
 gwarantowana stopa wzrostu gospodarczego
   419–422, 425–426

H

hamowanie inflacji 342–345
 handel zagraniczny
   a bilans płatniczy 348–351, 359–363, 367–370
   a dochód narodowy i popyt globalny 355–358
   korzyści 353–361, 351–359
 Harrod, Roy 410, 418–422, 425–426
 Hayek, Friedrich August von 281
 Hicks, John Richard 388, 402
 hipertrofia sektora finansów 440
 hipoteza racjonalnych oczekiwań zob. teoria
   racjonalnych oczekiwań
 Hirsch, Jerry 459
 holding 47
 Hummels, David 444

I

ilościowa teoria pieniądza 292–295, 334–336
 iluzja pieniężna 407
 import 214, 219–221, 355–359, 367–370
 indywidualne preferencje 66–67, 101–104
 inflacja 58, 292–295, 329–346
   a przeciętny poziom cen rynkowych 329–334
   galopująca 333
   hiperinflacja 333
   kosztowa 331–332, 335–336
   megainflacja 333
   monetarystyczna a keynesowska interpretacja
     inflacji 342–346
   pełzająca 333
   popytowa 331–333, 335–336
   rodzaje 329–334
   sposoby hamowania 342–346

- spór o interpretację 345–346
 stopa 321–323, 336–338, 360, 367
 teoria monetarystyczna 334–336
 ukryta 333
 informacja 280–281
   asymetria 280
 infrastruktura 378–379
 input-output 213
 instytucje
   finansowe (parabanki) 53
   państwowe 59–60
 integracja gospodarcza 465
 interpretacja zjawisk gospodarczych 311–313
 interwencjonizm państwowy 285, 319
 inwestor 200
 inwestycje
   a oszczędności 227–231, 262–263, 270–274
   autonomiczne 421
   a wahania koniunkturalne 316–320
   a wzrost gospodarczy 418–426
   decyzje 199–205, 237–239
   ex ante 229
   ex post 229
   indukowane 421
   modernizowane i rozwojowe 322
   restytucyjne (odtworzeniowe) 133
   zagraniczne 182, 356, 462
 izokwanta zob. krzywa jednakowego produktu
- J**
- Jan Paweł II 49–50
 Janusz, Tadeusz 203
 Jevons, William Stanley 100
- K**
- Kalecki, Michał 208, 411–414
 Kałkowski, Leszek 52
 Kamiński, Włodzimierz Marian 224
 kapitał
   akcyjny 186, 190
   ludzki 127–128, 431
   obcy 359
   produkcyjny 113, 121
   reprodukcja 445–448
   rezerwowo 186
   zakładowy 45
   założycielski 46
 karta kredytowa 289
 kartel 169
 Keynes, John Maynard 207–208, 227–228,
   231–232, 237–238, 248, 256,
   263–265, 275–278, 285, 302–303,
   311, 328, 330, 338, 343, 422–423,
   425–426
 Keynes, John Neville 207
- Klein, Lawrence Robert 431
 Klub Rzymski 432–433
 komandytariusz 48
 kombinacja czynników wytwórczych (metod
   produkcji) 116–121
 komplementariusz 48
 koncentracja produkcji zob. fuzja kapitałów
 koncern 47
 konkurencja
   doskonała 141–145, 148–150, 163
   monopolistyczna 161–164, 167–168, 177
   niedoskonała 167–168
 konsument a rynek 65–96, 279–281
 konsumpcja a dyspozycyjny dochód ludności
   231–233
 kontrakt zob. opcje, forma kontraktu
 konwergencja 440–441, 460, 462
 korporacja zob. spółka akcyjna
 korporacje transnarodowe 320, 444, 452–453
 korzyści skali 146–147, 427
 koszty
   alternatywne (koszty utraconych
     możliwości) 29, 32, 134–135, 144,
     149–150, 191
   całkowite 136–140, 142–145, 154–159, 191
   ekonomiczne 134–135, 144, 149–150, 191
   finansowe 134
   informacji 438, 444
   komparatywne 352–355
   krańcowe 100, 136–140, 142–145, 154–159
   księgowo 135, 191
   minimalne 119
   na jednostkę produkcji 138–139, 141–145
   obsługi długu 367–370
   osobowe 133, 158
   produkcji (wytwarzania) 132–136, 141–145,
     146, 148–149, 158–159, 191
   przeciętne 136–140, 142–145, 146–147
   ryzyka 135
   społeczne istnienia monopoli 155–156
   stałe 136–140, 144–145, 191–194
   transakcyjne 179–180
   transportu 438
   utraconych możliwości zob. koszty alterna-
     tywne
   utrzymania 92–95, 331
   własne 132–136
   zmienne 136–140, 144–145, 184–192
 kraje gospodarczo słabo rozwinięte 373–382
   cechy charakterystyczne 377–379
   niedorozwój gospodarczy, trudności przezwycię-
     żenia 379–382
   rola kapitału obcego 379–382
   różnice w poziomie rozwoju gospodarcze-
     gospółczesnego świata 374–377
   wzrost i rozwój gospodarczy, pojęcia 373–374

- krańcowa efektywność kapitału 238–239
produkcyjność pracy 123–127, 128, 130, 274
skłonność do konsumpcji 231–232, 234–237, 258–260, 385–386
skłonność do oszczędzania 234, 236
stopa substytucji 103–104, 117–121
- kreacja pieniądza 58, 292–295, 298–299
kredytowego 297
- kredyt
bankowy 51–53, 256
NINJA 456
refinansowy 308–309
udzielanie 51–52
w przedsiębiorstwie 44
zagraniczny 358–359, 367–370
- kryzys
finansowy 457–458
gospodarczy 58–59
- krzywa
jednakowego nakładu (kosztu) 117–121
jednakowego produktu (izokwanta) 116–121
kosztów całkowitych 136–140, 158–159
kosztów krańcowych 136–140, 142–145, 148–149, 161–167
kosztów stałych 138–139
kosztów zmiennych 137–140
krańcowej produktywności pracy 113–115, 123, 125, 130
Laffera 252–254
możliwości konsumpcyjnych 32–34
możliwości produkcyjnych (krzywa transformacji produktu) 29–34
obojętności konsumenta 101–104, 106, 110
Philipsa 336–341
Phillipsa w długim okresie 338–341
podaży 69–73, 89–92, 148–151, 311–312
podaży pracy 123, 126–127, 324
popytu 67–69, 71–73, 79–89, 157–158, 161–163, 164–167
popytu na pracę 125–127, 272, 324
popytu w oligopolu 164–167
produkcyjności pracy 123–125
produktu całkowitego 113–115, 137
przeciętnej produktywności pracy 113–115
przeciętnych kosztów całkowitych 136–140, 154–155
przeciętnych kosztów zmiennych 136–140
urtargu całkowitego 141–143, 151–154
urtargu krańcowego 141–143, 151–154, 157–158, 162–163, 167
urtargu przeciętnego 141–145, 151–154
zagregowanego popytu 265–268, 272–273, 275–277, 403–408
zagregowanej podaży 265–268, 272–273, 275–277, 403–408
- kurs
akcji 55–57, 178, 306, 318
dnia 55
obligacji 304–307, 318
kurs walut 58, 77, 317–318, 348, 359–363, 400, 468
aprecjacja 361–362, 364, 366
deprecjacja 360–362, 364–366
nominalny 362
realny 362–363
stały 58, 366
wymienny 364
- L**
Laffer, Arthur 252–253
Lange, Oskar 166, 214–215, 274
Lazonick, William 459
Leontief, Wassily 212–215
LIBOR 53
linia
budżetu konsumenta 104–106
jednakowego nakładu (kosztu) 117–121
List, Friedrich 355
luka depresyjna 230
ekspansywna 230
- Ł**
Łaski, Kazimierz 405
- M**
makler giełdowy 55–56, 305
makroekonomia
keynesowska i neoklasyczna, analiza porównawcza 277–279
kurs podstawowy 209–382
kurs wyższy 385–434
maksymalizacja zysku
netto 135–136
przedsiębiorstwa monopolistycznego 151–156, 158–161
w przedsiębiorstwie przy konkurencji doskonałej 141–145
malejąca krańcowa stopa substytucji 117
Malthus, Thomas Robert 207
mapa preferencji (gustów) konsumenta 103, 106–108
marketing 196–198
Marshall, Alfred 207
Mazzucato, Mariana 459
Meade, James Edward 429
mechanizm
depresyjny 228–230, 420
rynkowy a zależności między popytem, podażą i ceną 71–73
rynkowy, zagrożenia 59–60
transmisyjny zob. model *IS-LM*

menedżer 47, 177, 181, 184, 459
 menedżerskie teorie firmy 177–179
 metoda prób i błędów 195–196
 metody wyceny wartości firmy 199–204
   dochodowa 199–204
   dyskonta 200–203
   majątkowa 200
 miernik efektu substytucyjnego 103–104
 Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW)
   385, 467
 mikroanaliza rynku zob. rynek, mikroanaliza
 mikroekonomia
   kurs podstawowy 65–206
 minimum socjalne 122, 327
 mnożnik
   depozytowy 295–297
   inwestycyjny 231, 233–237, 410, 423
   kreatywności 298–299
   zrównoważonego budżetu państwa 261
 model
   dwóch progów rentowności przedsiębiorstwa
     194–196
   konkurencji doskonałej 141
   monopolu naturalnego 160–161
   monopolu pełnego 151–159
   wzrostu gospodarczego Domara 422–426
   wzrostu gospodarczego Harroda 418–422
   zagregowanego popytu i zagregowanej
     podaży 265–268, 403–408
 modelowe ujęcie zagadnień ekonomicznych
   23–24
 monetarystyczna teoria
   bezrobocia 338–341
   inflacji 334–336
 monetaryzm 335–336
 monopol 46, 141, 151–164, 169–170, 279–280
   absolutny 168
   naturalny 160–161, 168
   pełny 151

N

nadwyżka
   bilansu obrotów bieżących 349
   bilansu obrotów kapitałowych 349
   bilansu płatniczego 366
   budżetowa 245–246
 naturalna stopa wzrostu gospodarczego 419
 neoklasyczna teoria równowagi ogólnej 265–283,
   311–312
 neoklasyczny model zatrudnienia i bezrobocia
   323–327
 nierówności dochodowe 455–456
 Noah, Timothy 449
 Nolan, Peter Hugh 452, 453

O

obieg pieniądza 292–304, 336, 342–343
 obligacje 52, 54–55, 204, 256–257, 289, 304–307,
   310, 365
 ocena działalności przedsiębiorstwa, praktyczne
   metody 184–205
   analiza wskaźnikowa bilansu 187–190
   bilans 185–186
   model dwóch progów rentowności 194–196
   próg rentowności 191–194
   rachunek wyników 185, 187
   strategia marketingowa 196–198
   szacowanie aktywów w warunkach niepewno-
     ści i ryzyka 199–205
 ograniczenia
   realne 39–40
   regulacyjne 40
 ograniczoność środków 21–23, 28–29
 Okun, Arthur Melvin 325
 oligopol 164–167
 opakowania 197
 opcje, forma kontraktu 198–199
   finansowe 198
   rzeczowe 198
 operacje
   otwartego rynku 309, 365–366
   pieniężne banków 50–53, 288–292
   wyrównawcze 365
 optymalne rozmiary produkcji 121, 137, 141–145,
   154–155, 158–159, 162–164, 176, 194–196
 optimum ekonomiczne 121, 141–145,
   154–155, 158–159, 162–164, 176
 optimum techniczne 138–140, 142–143, 155,
   176
 Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) 374
 osobisty dochód ludności ODL 215–216
 oszczędności
   a deficyt budżetowy 262–263
   a inwestycje 227–231, 270–271, 418–422
   a konsumpcja 231–237, 275
   a realna stopa procentowa 268–271
   brutto 219–221
   ex ante 229
   ex post 229
 outsourcing 448

P

pakiet kontrolny akcji 46–47, 49
 państwo
   dobrobytu 447–448, 471
   opiekun 244
   zawodność 281–283
 państwo jako podmiot gospodarczy 59–60
 papiery wartościowe (zob. też obligacje) 52–57,
   199, 256–257, 289–292, 300–307, 309–311

- paradoks zapobiegliwości (oszczędności) 236–237
- Pareto, Vilfredo 101
- parytet pieniądza 58
- pasywa
- bankowe 290–292
  - kapitał własny 185–186
  - przedsiębiorstwa 185–186
  - zobowiązania bieżące 185–186
  - zobowiązania długoterminowe 185–186
- Philippon, Thomas 453
- Phillips, Alban William 336–341
- pieniądz
- definicja 286
  - funkcje 286–288
  - mnożnik kreacji pieniądza i baza monetarna 298–299
  - neutralny 274
  - papierowy 286, 288, 330
  - podaż 292–311
  - rodzaje 288–289
  - symboliczny 287
  - światowy 287
  - transakcyjny 300, 389, 395
- Piketty, Thomas 447, 448, 449, 455
- pląca
- minimalna 122, 129, 326–327
  - nominalna 94–95, 121–122, 273, 276, 331–332
  - realna 94–95, 121, 127, 268, 272, 274, 323–324, 326–327
  - rola państwa 129, 343
- płynność
- pieniądza 286, 289, 298, 306
  - przedsiębiorstwa 185, 187–190
- podatek
- akcyzowy 250
  - netto 219–221, 258–259
  - obrotowy 249–250
  - od wartości dodanej (VAT) 95–96, 250–252
- podatki
- bezpośrednie (dochodowe) 135, 248–252
  - od dochodów indywidualnych 248–249, 251–252
  - od dochodów przedsiębiorstw 187, 248, 251–252
  - pośrednie 248–252
- podaż
- cenowa elastyczność 89–92
  - definicja 69
  - dóbr a ceny 69–71, 148–150, 151–156
  - pieniądza zob. pieniądz, podaż
  - pracy 121–129, 272–274, 323–328
- podmioty w gospodarce rynkowej 39–60
- bank centralny 57–59
  - banki komercyjne 50–54
  - giełda 54–57
  - gospodarstwa domowe 40–41
  - gospodarstwa rolne 41–42
  - instytucje państwowe 59–60
  - przedsiębiorstwa 42–50
- pogoń za rentą, teoria 181
- polityka
- autarkiczna 351, 355
  - dyskrecjonalna 262
  - liberalna fiskalna 390, 393
  - podatkowa państwa 243–263
  - restrykcyjna fiskalna państwa 257, 340–341
- popyt
- a ceny 66–69, 274
  - cenowa elastyczność 79–89
  - czynniki kształtujące jego wielkość 66–67
  - definicja 66
  - doskonale elastyczny 80–81
  - funkcjonalne zależności 66–69
  - globalny (agregatowy) 217, 219, 221, 237, 239–241, 266–268, 330, 385–387
  - jako malejąca funkcja ceny 67
  - jednostkowa elastyczność 84–85
  - konsumpcyjny a wielkość dochodu 92–95
  - mieszana elastyczność 85
  - na pieniądź 299–304, 389
  - na pracę 121–127, 272–274, 323–328
  - przy zmiennej elastyczności 81–83
  - restytucyjny 318
  - spekulacyjny 68
  - sztynny 80–81
- poziom i różnicowanie płac 127–131
- praktyczne metody oceny przedsiębiorstwa zob.
- ocena działalności przedsiębiorstwa,
  - praktyczne metody
- prawa własności, teoria 181–183
- prawo
- Engla 93
  - malejącego przyrostu produkcji zwiększonej 31–32
  - malejącej produktywności pracy 123–127, 153–154
  - malejącej substytucyjności krańcowej 102–104
  - malejącej użyteczności krańcowej 100–101
  - Okuna 325
  - popytu i podaży 75, 77, 79, 107–110
  - rosnącego kosztu alternatywnego 32
  - rynków Saya 269, 446
- preferencje
- czasowe 202
  - indywidualne konsumenta (gusty) 66, 101–104
- procent składany 200–202
- producent
- a rynek 69–92, 113, 131, 167–170
  - zachowania przy zmianie cen 69–75
- produkcja
- finalna 210–215
  - globalna 209–215

jednoasortymentowa 192
 seryjna 197
 wieloasortymentowa 192–193
 w monopolu 151–156
 produktywność pracy 113–115, 154, 323, 427–431
 krańcowa 100, 115, 123, 127–129, 272
 przeciętna 115
 produkt
 globalny gospodarki narodowej 210
 krajowy brutto PKB (dochód narodowy)
 215–217, 244, 254, 256, 325
 narodowy brutto PNB 215–216, 217, 221,
 292–293
 narodowy netto według cen rynkowych PNN
 215–216
 prognozy podatkowe 251
 protekcyjność gospodarczy 355
 próg rentowności przedsiębiorstwa 191–194
 przedsiębiorca 196
 przedsiębiorstwa 42–44
 komunalne 49
 krańcowe w gałęzi w długim okresie 150–151
 państwowe 48–49
 samorządowe 49, 182
 spółdzielcze 49–50
 w warunkach konkurencji monopolistycznej
 161–164
 przedsiębiorstwo, teoria funkcjonowania 132–170
 przepływy
 międzygałęziowe 210–212
 międzygałęziowe W. Leontiefa 212–215
 pieniężne 202–203
 Przeździecka, Mirosława 203
 przychody ze sprzedaży 191–194
 przypadek
 Giffena 68
 Veblena 68
 przyrostowa kapitałochłonność produkcji 418
 przywództwo cenowe 165, 168
 pułapka
 błędnego koła 379, 382
 płynności 302
 średniego poziomu rozwoju 462
 zadłużenia 369–370

R

rachunek
 ekonomiczny 76
 wyników 185–187
 racjonalne zachowanie się konsumenta
 zob. teoria racjonalnego zachowania się
 konsumenta
 rada nadzorcza spółki 45
 Rajan, Raghuram Govind 455, 457
 regulacja dopływu i odpływu pieniądza w obiegu
 307–310

reklama 135, 156, 170, 197
 rewaluacja waluty 361
 rezerwa obowiązkowa 295–297, 308, 310
 rezerwy dewizowe 350–351
 Ricardo, Dawid 352
 rodzaje inflacji zob. inflacja
 rodzaje pieniądza i struktura jego zasobów
 288–289
 rolowanie długu 467
 rozbieżności ex ante między oszczędnościami
 a inwestycjami 229
 równowaga
 dynamiczna 419–420
 gałęzi produkcji 149–150
 i nierównowaga na rynku pracy 125
 konsumenta 101, 104–108
 na rynkach towarowym i pieniężnym, ujęcie
 modelowe 385–408
 w gospodarce narodowej 219–220, 240–241
 w teorii neoklasycznej i keynesowskiej
 268–277
 zewnętrzna w dłuższym okresie 363–367
 równoważenie budżetu centralnego 246–248
 różnicowanie cen w monopolu 156–158, 168–170
 ruch okrężny strumieni dochodów i wydatków
 217–221
 rynek
 forma więzi podmiotowych 39–40
 kapitałowy 46, 54–57, 203, 256–257, 302–304,
 317
 kontestowalny 169
 monopolistyczny, formy 167–170
 oligopolistyczny 164–167, 168
 pieniężny 285–313
 pierwotny 55
 pracy w teorii równowagi ogólnej 121–127, 272
 regulowany 73–75, 77–79, 167–169
 wtórny zob. giełda papierów wartościowych
 zawodność 279–281
 rynek, mikroanaliza 65–96, 72–75, 89–92
 rynkowa wartość obligacji 203–204
 rzadkość, ograniczoność środków, pojęcie 22

S

Saez, Emmanuel 455
 saldo
 bilansu handlu zagranicznego 219–221, 252,
 255, 355, 365–366
 błędów i opuszczeń 350
 obrotów bieżących bilansu płatniczego 398–400
 obrotów kapitałowych bilansu płatniczego
 398–400
 ogólnego bilansu płatniczego 348–370
 rezerw dewizowych 350–351
 samoregulujący mechanizm rynkowy 77, 79

samorząd
  pracowniczy 49
  spółdzielczy 50
Samuelson, Paul 410
Say, Jean-Baptiste 269, 272, 274–275, 278
sąd rejestrowy 44–45
schemat bilansu gospodarki narodowej 214
  okrężnego obiegu strumieni dochodów i wydatków 218
  tablicy W. Leontiefa 213
segmentacja rynku 156–158
sektor
  finansowy 451–454, 457–458
  publiczny 474–479
Sen, Amartya Kumar 447
siła nabywca pieniądza 267, 288, 299
skala produkcji, korzyści 146–147, 465–467
Solow, Robert Merton 429
spirala
  ekspansji 229
  inflacyjna 331–332
spółka
  akcyjna (korporacja) 44–47, 136, 177–178
  jawna 47–48
  kapitałowa 45
  komandytowa 47–48
  komandytowo-akcyjna 47–48
  partnerska 47–48
  z ograniczoną odpowiedzialnością 43, 47
sprawozdania finansowe firmy 184–188
stała przeciętna i krańcowa skłonność do oszczędzania 228
standing finansowy 53
sterylizacja podaży pieniądza w kraju 366
stopa
  bezrobocia 323, 336–341
  bezrobocia naturalnego 338–341
  dyskontowa 52, 202, 204, 306–308
  inflacji 322
  opodatkowania dochodów 252–254, 396–397
  podatkowa 246–247
  procentowa 53, 230–231, 237–239, 390–403
  procentowa od depozytów terminowych 54–55, 308
  rentowności netto 190
  rezerwy obowiązkowej 295–299
  substytucji 30–31, 117
  zwrotu (zob. też stopa dyskontowa) 306, 445
  zwrotu od lokaty w walucie obcej 363
stopień aktywności zawodowej społeczeństwa 123
stopy wzrostu gospodarczego 418–420
  faktyczna 419–420
  gwarantowana 419
  naturalna 419
strata bilansowa 135
strategia marketingowa firmy 196–198

straty w przedsiębiorstwie 145, 191–196
substytucyjność
  dóbr 30–31, 85, 103, 105, 107, 110, 169
  czynników produkcji 116–121
Swan, Trevor Winchester 429
Sweezy, Paul Marlor 166
System Rezerwy Federalnej 58, 292, 308

Ś

ścieżka ekspansji producenta 120
ściskanie płac 449
środki
  alokacja 22
  alternatywne zastosowanie 22
  obrotowe 187–189
  ograniczonosc, wykorzystanie 21–22, 28–29
  pojęcie rzadkości 22
  produkcji 30
  trwale 132–133, 189

T

tablica Leontiefa 213
teoria
  agencji 180–181
  cyklu koniunkturalnego 410–416
  długookresowego naturalnego bezrobocia 338–339
  kosztów transakcyjnych 179–181
  pogoni za rentą 181
  praw własności 181–182
  racjonalnego gospodarowania (racjonalnego wyboru) 22
  racjonalnego zachowania się konsumenta 100–110
  racjonalnych oczekiwań 340–341
  równowagi ogólnej, ekonomia neoklasyczna i keynesowska 265–283
  trendu wzrostu gospodarczego 414–416
  wielkiego pchnięcia 380
teorie menedżerskie firmy 177–179
teorie wzrostu gospodarczego 417–434
  model E. Domara 422–426
  model R. Harroda 418–422
  wieloczynnikowa funkcja produkcji typu Cobba-Douglasa 426–431
termin zapadalności obligacji (wykupu) 304–307
terms of trade 357–358
tezauryzacja 58, 288
Tinbergen, Jan 430
towarzystwa ubezpieczeniowe 54
transfery budżetowe państwa 216–221

U

Unia Europejska 464–469
usługi w gospodarce narodowej 211

utarg

- a cenowa elastyczność popytu 79–89
  - krańcowy 141–145, 151–158
  - przeciętny 141–145, 152–156
- użyteczność, pojęcie 100–101
- całkowita 101–102, 104, 106–107
  - krańcowa 97–100

V

Veblen, Thorstein 68

W

- wahania koniunkturalne 315–320
- fazy cyklu 315–318
  - po II wojnie światowej 319–320
- Warszawski Indeks Giełdowy (WIG) 56
- wartość
- czysta 290
  - dodana 209, 216, 250
  - dodana brutto 210
  - firmy, wycena 199–204
  - przeniesiona 209–210
- weksel 52
- dyskontowanie 52
  - kupiecki 52
  - skarbowy 52
- welfare state* 447–448, 450
- Williamson, Oliver 179
- wkłady bankowe, rodzaje 290–292
- właściciele 177–178, 181–182
- wpływy budżetowe 248–254
- wskaźnik
- Dow-Jones 56
  - kursów akcji 57
  - wzrostu kosztów utrzymania 92–95
  - wzrostu płac nominalnych 94–95
  - zmian płac realnych 94–95
  - zwrotu inwestycji 190
  - zwrotu kapitału 190
- wskaźniki płynności 185, 187, 189, 190
- współczesne teorie neokeynesistowskie 343
- współczesne teorie przedsiębiorstwa 176–183
- menedżerskie teorie firmy 177–178
  - teoria agencji 180–181
  - teoria kosztów transakcyjnych 179–181
  - teoria praw własności 181–183
- współczynnik
- dochodowej elastyczności popytu 93–94
  - dyskonta 201
  - importochłonności 398–399
  - kapitałochłonności produkcji 418
  - cenowej elastyczności podaży 89–92

- cenowej elastyczności popytu 79–89
- współzależność, zjawisko 166
- wybór ekonomiczny, podstawowe problemy 28–34, 76–77
- wydatki
- publiczne 243–245
  - rządowe 244, 258–261, 393–395
- wydatki budżetowe zob. wydatki rządowe
- wymiana barterowa zob. barter
- wymiana międzynarodowa zob. handel zagraniczny i bilans płatniczy
- wymienność zob. zasada wymienności
- Wyplosz, Charles 220
- wyznaczanie ceny w monopolu naturalnym 160–161
- wzrost gospodarczy
- pojęcie 373
  - teorie 417–433
  - trend 414–416

Z

- zalety i wady kategorii dochodu narodowego 223–224
- zarządzanie spółką akcyjną 45–46
- adaptacyjne 198
- zasada wymienności 337
- zasoby
- kapitału 29–30, 32
  - pracy 29–30, 32
- zatory płatnicze 188
- zawodność państwa 281–283
- ryнку 279–281
- zjawisko substytucyjności 103–104
- zjawisko wymienności zob. zasada wymienności
- złamana krzywa popytu w oligopolu 164–167
- zróźnicowanie płac 127–130
- związki zawodowe 95, 130, 327, 331, 343, 450
- zysk
- bilansowy (księgowy) 134
  - brutto 134, 187, 188, 202
  - całkowity 142–143, 157
  - ekonomiczny zob. zysk nadzwyczajny
  - korporacji 46
  - krańcowy 157
  - nadzwyczajny (ekonomiczny) 134–135, 151, 164, 186–187
  - na jednostkę produkcji 142–143, 154–155
  - netto 132–136, 187, 190
  - normalny 134–135, 144, 150–151, 163
  - w monopolu 151–161, 168
  - w oligopolu 166
  - w przedsiębiorstwie 43, 141, 145, 195–196
- zyski nierozdzielone 45–46, 51, 216, 220

Profesor dr hab. **Mieczysław Nasifowski** urodził się w Sokółowie Podlaskim. Studia SGPiS ze stopniem magistra ukończył w 1955 r. Stopień doktora uzyskał w 1960 r., doktora habilitowanego – w 1967 r., profesora nadzwyczajnego – w 1974 r. i profesora zwyczajnego – w 1980 r. W latach 1963–1964 odbył roczne studia w Cambridge University (Anglia), a w latach 1986 i 1990 także miesięczne staże naukowe w Paryżu oraz w 1987 r. w USA. Brał również udział w licznych konferencjach międzynarodowych.

Przez długie lata był profesorem SGH. Wykładał w Wyższej Szkole Ubezpieczeń i Bankowości w Warszawie oraz w Wyższej Szkole Menedżerskiej SIG w Warszawie. Pełnił także funkcję wiceprzewodniczącego Komitetu Głównego Olimpiady Wiedzy Ekonomicznej przy Polskim Towarzystwie Ekonomicznym oraz był członkiem Komitetu Redakcyjnego czasopisma „*Ekonomista*”.

Autor 5 książek naukowych, licznych wydań podręczników z dziedziny ekonomii oraz około 170 artykułów naukowych i publicystycznych. W 1990 r. opublikował książkę zatytułowaną *Ekonomia w procesie przekształceń systemowych*. W latach 1995 i 1996 ukazały się jego prace: *Transformacja systemowa w Polsce* i *Ekonomia dla licealistów*, w 1998 r. – *Historia myśli ekonomicznej*, w 2002 r. – *Podstawy przedsiębiorczości*, w 2003 r. – *Zarys historii myśli ekonomicznej (od XVIII do końca XX wieku)*.

